

Verkendend onderzoek Vorzieningenniveau en bevolkingsgroei in Rijswijk

Bestuurlijke nota

Rekenkamer Rijswijk

6 november 2024

Rijswijk

Inleiding

De bevolking van Rijswijk groeit. De verwachting is dat het aantal inwoners van Rijswijk de komende jaren verder zal toenemen van ongeveer 58.000 inwoners in 2023, naar ongeveer 65.000 inwoners in 2030 en zelfs naar 75.000 inwoners in 2040.

Deze bevolkingsgroei brengt een flink aantal uitdagingen voor de gemeente met zich mee. De eerste aandacht gaat hierbij uit naar de bouw van nieuwe woningen die de bevolkingsgroei mogelijk maakt. Verder stelt de groei van de gemeente ook eisen aan voorzieningen op het gebied van onderwijs, zorg en vrije tijd. Niet alleen kwantitatief, maar ook kwalitatief. Daarbij is het allereerst van belang dat het voorzieningenniveau aansluit bij de behoeften van de huidige en toekomstige inwoners van Rijswijk. Verder dienen voorzieningen voor alle Rijswijkers goed bereikbaar te zijn.

Na een rondgang onder de raadsfracties heeft de rekenkamer Rijswijk besloten onderzoek te doen naar voorzieningen in relatie tot bevolkingsgroei.

Het doel van dit verkennend onderzoek is om vast te stellen in hoeverre het voorzieningenbeleid aansluit op de bevolkingsontwikkeling van Rijswijk en daarbij risico's en kansen voor verbetering te identificeren. Het verkennend onderzoek zal ook afsluiten met een advies over de afbakening en vraagstelling van een verdiepend onderzoek.

Dit document kan gelezen worden als een bestuurlijke samenvatting van het onderzoeksrapport. Hierin zijn de conclusies en aanbevelingen opgenomen en wordt een samenvatting gegeven van de belangrijkste kansen en risico's voor de onderzochte thema's. De volledige conclusies, aanbevelingen en bevindingen zijn in het onderzoeksrapport te lezen.

Vraagstelling en leeswijzer

De centrale onderzoeksvraag is:

“Hoe wordt in het beleid van de gemeente Rijswijk geanticipeerd op de groei van de bevolking en hoe zorgt de gemeente ervoor dat voorzieningen op een adequaat niveau blijven?”

Omdat dit onderzoek een verkennend onderzoek betreft, is ervoor gekozen om voorzieningen binnen vijf inhoudelijke thema's aan de hand van een viertal onderzoeksperspectieven in beeld te brengen. Dit wordt verderop nader toegelicht.

Per onderzoeksperspectief zijn deelvragen geformuleerd, die in de nota van bevindingen worden beantwoord.

Dit document bestaat uit drie onderdelen:

1. **Onderzoeksverantwoording:** hierin wordt een toelichting gegeven op de scope van het onderzoek, de gekozen inhoudelijke thema's en de onderzoeksperspectieven.
2. **Conclusies en aanbevelingen:** de volledige conclusies en aanbevelingen (met nadere onderbouwing en toelichting) is terug te lezen in het onderzoeksrapport. Ook wordt hierin het advies voor verdiepend onderzoek weergegeven.
3. **Samenvatting nota van bevindingen:** hierin worden per inhoudelijk thema de kansen en risico's weergegeven. De volledige bevindingen zijn terug te lezen in het onderzoeksrapport.

Inhoudelijke thema's

Het voorzieningenbeleid van de gemeente Rijswijk valt uiteen in een groot aantal projecten en activiteiten. Bij de start van dit rekenkameronderzoek is aanvankelijk de Agenda Stadsontwikkeling (2022) als startpunt gehanteerd om inzicht te krijgen in de aard en omvang van het voorzieningenbeleid. Naarmate het onderzoek vorderde bleek echter dat de Agenda in de praktijk niet als integraal kader voor het Rijswijkse voorzieningenniveau wordt gehanteerd. Om die reden hebben de onderzoekers een eigen thematische indeling gemaakt om de verschillende bevindingen over het voorzieningenbeleid te clusteren. Deze indeling ziet er als volgt uit:

1. Maatschappelijke voorzieningen: Dit betreft gemeentelijke voorzieningen op het gebied van welzijn, zorg en onderwijshuisvesting. Ook voorzieningen binnen het sociaal domein (Wmo en jeugdwet) vallen hieronder.

2. Vrijtijdsbesteding: Hier vallen voorzieningen onder op het gebied van sport en spelen, kunst, cultuur en recreatie.

3. Buitenruimte: Dit betreffen voorzieningen in de openbare ruimte van Rijswijk, denk aan het openbaar groen en voorzieningen op het gebied van mobiliteit, bereikbaarheid en klimaatadaptatie.

4. Economie: Denk hierbij aan bedrijvigheid, detailhandel, horeca en toerisme.

5. Gebiedsontwikkeling: Bij dit thema wordt ingegaan op de wijze waarop bij gebiedsontwikkelingen aandacht is voor publieke voorzieningen.

Onderzoeksperspectieven

In dit verkennende onderzoek willen we een oordeel vellen over de manier waarop per inhoudelijk thema doelen zijn geformuleerd, uitvoeringsplannen zijn gemaakt en maatregelen worden genomen of voorbereid. We gebruiken hiervoor de onderstaande vier perspectieven als toetsingskader. Bij elk van de inhoudelijke thema's worden kansen en risico's vastgesteld.

Beleid: Hierbij wordt gekeken naar de Rijswijkse visie en doelstellingen per thema en in hoeverre rekening wordt gehouden met bevolkingsgroei en andere demografische ontwikkelingen. Ook wordt stilgestaan bij relevante landelijke en regionale kaders en het toepassen van referentienormen.

Bestuur en samenleving: Dit betreft de wijze waarop door het bestuur (college en raad) wordt gestuurd op voorzieningen als onderdeel van de stadsontwikkeling, en de manier waarop de samenleving daarbij wordt betrokken.

Uitvoering en beheer: Met dit perspectief wordt de vertaling van beleid naar uitvoeringspraktijk in beeld gebracht: welke maatregelen door de gemeente worden genomen en hoe resultaten worden gemonitord.

Financiën: Per inhoudelijk thema wordt tenslotte in beeld gebracht welke financiële middelen beschikbaar zijn gesteld en welke nodig worden geacht. Ook wordt gekeken of hierbij een meerjarenstrategie wordt gehanteerd.

Conclusies

1. Er is beperkt tot geen integraal afwegingskader voor voorzieningen in relatie tot bevolkingsgroei.
2. Het ontbreekt voor de meeste typen voorzieningen aan concrete normen die inzicht geven of het aantal voorzieningen toereikend is.
3. Wegens gebrek aan een centraal afwegingskader focust de raad vooral op specifieke (typen) voorzieningen, waarbij de discussie tussen college en raad vaak gaat over de rol van de gemeente.
4. Maatschappelijke partners zijn duidelijk betrokken bij het gesprek over de voorzieningen die voor hen relevant zijn. Inwoners worden voornamelijk betrokken op projectniveau. Het is lastig om hen op meer overkoepelend niveau te betrekken bij de groei van de stad.
5. Met gebiedspaspoorten en ontwikkelkaders zijn instrumenten ontwikkeld om een bestuurlijke afweging over ruimtegebruik te maken. De keuze voor voorzieningen heeft hierin nog geen afgebakende plek.
6. Voor een aantal voorzieningen bestaat een financiële meerjarenstrategie. Doordat het LTIP nog niet is afgerond, rijkt deze vaak niet verder dan deze collegeperiode.

Aanbevelingen

1. Aanbeveling aan de raad: expliciteer samen met het college welk niveau van voorzieningen wenselijk is bij de groei van de stad en gebruik dit om gebiedsontwikkelingen te toetsen
2. Aanbeveling aan de raad: weeg af op welke wijze u als raad wilt sturen op het voorzieningenbeleid in relatie tot de bevolkingsgroei
3. Aanbeveling aan de raad: verleg de aandacht van specifieke voorzieningen naar meerjarige prioriteiten
4. Aanbeveling aan de raad: neem een standpunt in over de uitkomsten van het gemeentelijk onderzoek en geef aandachtspunten mee aan het college over het vervolg
5. Aanbeveling aan het college: adresseer de belangrijkste aandachtspunten die in dit onderzoek naar voren zijn gekomen en neem de raad daarin mee.

Advies voor vervolg (1)

Verdiepend onderzoek door de Rekenkamer kan zich richten op één of meer van kansen, risico's en aandachtspunten die uit deze verkenning naar voren komen. De onderzoekers doen twee suggesties voor de scope van een mogelijk verdiepend onderzoek met elk twee varianten. De Rekenkamer kan in samenspraak met de raad tot een afweging komen of en zo ja welke vorm van verdiepend onderzoek een bijdrage kan leveren en welke scope dat onderzoek zou moeten hebben.

1. Verdieping op één of meer inhoudelijke thema's

De onderzoekers benoemen twee mogelijke richtingen voor verdiepend onderzoek, maar er kan ook voor een andere scope gekozen worden, afhankelijk van de wensen en informatiebehoefte van de raad.

Variant 1: wonen en werken in Rijswijk

Bij gebiedsontwikkelingen is er momenteel in Rijswijk voornamelijk aandacht voor het realiseren van voldoende woningen. Dit brengt het risico mee dat hierdoor te weinig aandacht is voor het realiseren van voorzieningen op het gebied van werkgelegenheid en bedrijvigheid. In deze variant kan nader worden onderzocht in hoeverre er momenteel voldoende aandacht is voor deze ontwikkelingen.

Variant 2: maatschappelijke voorzieningen

Er zijn uit het verkennend onderzoek diverse risico's en kansen naar voren gekomen op het gebied van maatschappelijke voorzieningen (welzijn, sport en cultuur). Verdiepend onderzoek kan zich richten op hoe de gemeente hierop anticipeert. Daarbij kan verdiepend onderzoek zich ook richten op de relatie tot (landelijke) ontwikkelingen binnen het sociaal domein.

Advies voor vervolg (2)

2. Verdieping in de positie van de gemeente ten opzichte van derden

Er is in dit onderzoek minder aandacht geweest voor de positie van de gemeente binnen de regio en ten opzichte van maatschappelijke partners en inwoners. Verdiepend onderzoek hiernaar kan de raad meer inzicht geven in de bewegingsruimte van de gemeente in de te maken keuzes over voorzieningen.

Variant 1: positie van de gemeente in de regio

De gemeente kan veel problemen op het gebied van voorzieningen niet alleen adresseren, maar werkt intensief samen met andere gemeenten en medeoverheden in de regio. Verdiepend onderzoek kan zich richten op de vraag hoe deze samenwerking eruitziet en in hoeverre diverse demografische ontwikkelingen in relatie tot het voorzieningenniveau met deze samenwerking voldoende in beeld zijn.

Variant 2: positie t.o.v. partners en inwoners

Verdiepend onderzoek kan zich richten op de vraag hoe de samenwerking er momenteel uit ziet, hoe rollen en bevoegdheden zijn verdeeld, in hoeverre deze samenwerking goed verloopt en hoe samenwerkingspartners meegenomen (kunnen) worden richting de toekomst. Een dergelijk onderzoek kan ook gericht zijn op hoe inwonersparticipatie kan worden toegepast in het voorzieningenbeleid.

Samenvatting nota van bevindingen

In het onderzoeksrapport zijn alle bevindingen met betrekking tot de vijf inhoudelijke thema's nader terug te lezen, evenals de volledige beantwoording van alle onderzoeksvragen.

In de volgende dia's wordt langs de onderstaande vijf inhoudelijke thema's inzicht gegeven in het gemeentelijk voorzieningenbeleid. Per dia wordt ingegaan op de kansen en risico's die voor de voorzieningen binnen dat thema zijn aan te wijzen.

1. Maatschappelijke voorzieningen: Dit betreft gemeentelijke voorzieningen op het gebied van welzijn, zorg en onderwijshuisvesting. Ook voorzieningen binnen het sociaal domein (Wmo en jeugdwet) vallen hieronder.

2. Vrijtijdsbesteding: Hier vallen voorzieningen onder op het gebied van sport en spelen, kunst, cultuur en recreatie.

3. Buitenruimte: Dit betreffen voorzieningen in de openbare ruimte van Rijswijk, denk aan het openbaar groen en voorzieningen op het gebied van mobiliteit, bereikbaarheid en klimaatadaptatie.

4. Economie: Denk hierbij aan bedrijvigheid, detailhandel, horeca en toerisme.

5. Gebiedsontwikkeling: Bij dit thema wordt ingegaan op de wijze waarop bij gebiedsontwikkelingen aandacht is voor publieke voorzieningen.

Maatschappelijke voorzieningen

Voor de eerstelijnszorg heeft de gemeente geen specifiek beleid opgesteld, omdat dit niet onder haar verantwoordelijkheid valt. Een duidelijke doelstelling hoeveel eerstelijnszorg wenselijk is en wat de gemeente *binnen haar mogelijkheden* doet om hierop in te zetten kan het gesprek tussen raad en college hierover faciliteren.

Een risico is dat de doelen onder de uitvoeringsagenda welzijn vrij concreet zijn, maar dat de acties niet concreet zijn geformuleerd. Het risico hiervan is dat er minder goed kan worden gemonitord hoe ver de gemeente op streek is met het behalen van doelen, maar ook dat bij het niet behalen van doelen niet duidelijk is welke impact de gemeentelijke activiteiten hebben gehad.

Een ander risico is dat het team sociaal domein niet in alle gevallen tijdig of volledig is aangehaakt bij nieuwe (project-)ontwikkelingen. Hoewel de organisatie van de gemeente Rijswijk integraal werken als uitgangspunt heeft, wordt de verbinding tussen de diverse domeinen volgens gesprekspartners niet altijd actief gelegd.

Voor het thema Welzijn geldt in brede zin dat een groter aantal inwoners moet worden bediend met middelen die gelijk blijven of afnemen. Dat geldt voor activiteiten die gefinancierd worden uit de Brede Welzijnsnota en voor activiteiten die worden gefinancierd via subsidies aan welzijnsorganisaties, dit onder andere doordat het uitgangspunt is dat subsidies niet worden geïndexeerd. Hierdoor bestaat een risico op verschraving van het aanbod.

Vrijetijdsbesteding

Voor het thema sport mist een centraal beleidskader. Hierdoor wordt nu vooral gevaren op de behoeften van verenigingen en normen die blijken uit verschillende onderzoeken. De kaderstellende rol van de raad kan versterkt worden door haar in de gelegenheid te stellen om de gewenste normen te laten vaststellen.

Het wederzijds betrekken van ruimtelijke ontwikkelingen in het maatschappelijk domein, zoals sporthallen, en de gebiedsontwikkelingen in het ruimtelijk domein kan ertoe leiden dat projectmatig werken integraler en meer gestructureerd wordt toegepast en uitvoeringsproblemen in het maatschappelijk domein worden voorkomen.

De gemeente huisvest zelf een bibliotheek. Dit biedt kansen inzake de huisvesting van voorzieningen die de gemeente wil ondersteunen. Tevens komt er waarschijnlijk een financiële voorziening op basis waarvan de gemeente een uitkering van het Rijk krijgt per inwoner. Dit zorgt voor stijgende inkomsten.

Bij veel fysieke gemeentelijke voorzieningen is er geen systematiek waardoor na afschrijving automatisch de benodigde kapitaallasten zijn gereserveerd voor de vervangingsinvestering. Dit geldt ook voor sport en cultuur. Het verbeteren hiervan kan worden gekoppeld aan het opstellen van een LTIP dan wel het opstellen van investeringsprognoses voor een langere looptijd dan vier jaar.

Voor het thema cultuur is er sprake van gelijkblijvende inkomsten en stijgende kosten. Tevens wordt geen rekening gehouden met de groei van de stad. Hierdoor kan het cultuuraanbod in Rijswijk mogelijk verschrallen.

Buitenruimte

Een belangrijke kans wat betreft voorzieningen in de buitenruimte is dat deze kunnen bijdragen aan maatschappelijke doelen. In de visie op de inrichting van de openbare ruimte, openbaar groen, mobiliteit en klimaatadaptatie wordt deze koppeling al gemaakt. Hiermee ligt er een kans om de voorzieningen in de buitenruimte nog beter de inwoners van Rijswijk te laten dienen, door bij te dragen aan veiligheid, gezondheid en beleving.

Een andere kans wordt geboden door de grote ruimtelijke ontwikkelingen die in Rijswijk worden voorzien of al worden gerealiseerd. Bij deze ruimtelijke ontwikkelingen zijn ingrepen in de openbare ruimte onvermijdelijk. Dat biedt de kans om de meest actuele visies en uitgangspunten wat betreft voorzieningen in de buitenruimte te realiseren.

Een risico wat betreft voorzieningen in de buitenruimte is dat het streven om hier een integrale afweging in te maken nog beperkt functioneert in de praktijk. Het risico is dat hierdoor suboptimale compromissen worden gesloten en dat kansen om ambities voor voorzieningen in de buitenruimte in samenhang te realiseren mogelijk niet worden benut.

Een ander risico is dat de horizon waarmee naar voorzieningen in de buitenruimte wordt gekeken erg verschilt. Het realiseren van parkeerplekken bij een ruimtelijke ontwikkeling is bijvoorbeeld een eenmalige exercitie, terwijl bijvoorbeeld het verbeteren van de biodiversiteit een langere termijn kent. Dit maakt het in samenhang afwegen van voorzieningen in de buitenruimte des te ingewikkelder.

Economie

De gemeente kan proberen om meer inzicht te krijgen in het type opleidingsniveau in relatie tot werkgelegenheid en de mate waarin het aanbod van werk aansluit bij de vraag. Dit sluit aan bij het amendement waarin de raad heeft besloten dat er aandacht moet zijn voor voldoende werkgelegenheid voor praktisch geschoolden in Rijswijk en de doelstelling om juist in het Kesslerpark kennisintensieve banen te creëren.

De strategie toekomstbestendige werklocaties is een poging van de gemeente om meer grip te krijgen op voldoende werklocaties in de komende jaren. Een aandachtspunt hierbij is dat het team economische zaken nog beter kan worden betrokken bij (nieuwe) gebiedsontwikkelingen. Dit kan leiden tot een betere aansluiting van de gerealiseerde bedrijfsruimten bij de wensen van ondernemers die zich daar willen vestigen. Daarvoor is het wel van belang dat de gemeente goed contact houdt met ondernemers en bedrijven. De mogelijkheden om ruimte te reserveren voor ondernemers kunnen beter worden benut wanneer het team economische zaken in een vroeger stadium - en meer structureel – aangesloten is bij de realisatie van gebiedsontwikkelingen. Zo wordt geborgd dat het gerealiseerde programma aansluit bij ondernemers die zich mogelijk willen vestigen.

Uit de gesprekken is naar voren gekomen dat de ambtelijke capaciteit binnen dit thema onder druk staat. Dit blijkt ook uit de voorgestelde bezuiniging op dit team in de Kadernota 2025. Te weinig ambtelijke capaciteit voor uitvoering kan ertoe leiden dat beleidsdoelstellingen niet nagestreefd kunnen worden.

De sterke nadruk op woningbouw kan ertoe leiden dat wordt gekozen voor het reserveren van te weinig ruimte voor werkbestemmingen. Het opstellen van een referentienorm kan hierbij mogelijk soelaas bieden.

Gebiedsontwikkeling

Gebiedsontwikkelingen kunnen ingrijpend zijn. Dit is een kans wat betreft voorzieningen. Eerder is al toegelicht dat gebiedsontwikkelingen een kans bieden voor het realiseren van ambities op het gebied van voorzieningen in de buitenruimte. In aanvulling daarop bieden gebiedsontwikkeling de kans om te werken aan het voorzieningenniveau in bredere zin en ook voor omliggende straten of buurten. Een voorziening heeft immers een bepaald verzorgingsgebied. Het realiseren van voorzieningen bij een gebiedsontwikkeling kan daardoor ook bijdragen aan het voorzieningenniveau van het omliggende gebied. Dit is een element wat in gebiedspaspoorten en ontwikkelkaders mogelijk explicieter terug kan komen.

Een risico is dat bij gebiedsontwikkelingen niet alle voorzieningen gekwantificeerd worden. Ook worden niet alle benodigde voorzieningen meegenomen in de financiering. Dit is met name een risico voor maatschappelijke voorzieningen en voorzieningen op het gebied van vrijetijdsbesteding en economie. Dit hangt samen met het risico dat er bij gebiedsontwikkelingen met name aandacht is voor woningbouw, groen en mobiliteit en minder voor andere typen voorzieningen.

Een ander risico is dat de koppeling tussen een gebiedsontwikkeling en het toekomstige beheer niet altijd gemaakt wordt, zo blijkt uit gesprekken. Het risico bestaat daardoor dat de nieuw gerealiseerde voorzieningen op de lange termijn niet op hetzelfde kwaliteitsniveau beheerd kunnen worden.

@ NeckervanNaem

6 november 2024

REKENKAMER RIJSWIJK

Verkendend onderzoek

Voorzieningen en bevolkingsgroei in Rijswijk

Onderzoeksteam

Robert Klaassen

Tim Kunis

Arco de Baat

Marcel Boogers

Eindrapport

Colofon

Datum:

6 november 2024 – eindrapport

Opdrachtgever:

Rekenkamer Rijswijk

t.a.v. Wendy van Veen, secretaris

wvveen@rijswijk.nl

Onderzoekers:

Robert Klaassen

robert@necker.nl

Tim Kunis

tim@necker.nl

Arco de Baat

arco@necker.nl

Marcel Boogers

marcel@necker.nl

Inhoudsopgave

Colofon	2
Inhoudsopgave	3
Bestuurlijke nota	4
Onderzoeksverantwoording	5
Beantwoording onderzoeksvragen	10
Conclusies en aanbevelingen	14
Reactie van college van B&W	19
Nawoord rekenkamer	21
Nota van Bevindingen	22
1. Vooraf: de Rijswijkse opgave	23
2. Maatschappelijke voorzieningen	33
3. Vrijtijdsbesteding	39
4. Buitenruimte	45
5. Economie	51
6. Gebiedsontwikkeling	55
Bijlage. Geraadpleegde bronnen	60

Bestuurlijke nota

Onderzoeksverantwoording

Aanleiding en doelstelling

De bevolking van Rijswijk groeit. De verwachting is dat het aantal inwoners van Rijswijk de komende jaren verder zal toenemen van ongeveer 58.000 inwoners in 2023 naar ongeveer 65.000 in 2030 en zelfs 75.000 in 2040.¹ Deze bevolkingsgroei brengt een flink aantal uitdagingen voor de gemeente met zich mee. De eerste aandacht gaat hierbij uit naar de bouw van nieuwe woningen die de bevolkingsgroei mogelijk maakt. Verder stelt de groei van de gemeente ook eisen aan voorzieningen op het gebied van onderwijs, zorg en vrije tijd. Niet alleen kwantitatief, maar ook kwalitatief. Daarbij is het allereerst van belang dat het voorzieningenniveau aansluit bij de behoeften van de huidige en toekomstige inwoners van Rijswijk. Verder dienen voorzieningen – in de gemeente of in buurgemeenten - voor alle Rijswijkers goed bereikbaar te zijn.²

De verhouding tussen het voorzieningenniveau en de verwachte bevolkingsgroei staat hoog op de politieke en bestuurlijke agenda in Rijswijk. De Agenda stadsontwikkeling Rijswijk uit 2022 noemt het achterblijven van het voorzieningenniveau bij de bevolkingsgroei zelfs als belangrijkste knelpunt.³ In deze agenda is daarom een aantal maatregelen geformuleerd om het voorzieningenniveau op peil te houden. Ook in het plan van aanpak voor de nieuwe omgevingsvisie is er aandacht voor dit vraagstuk. "De grootste inhoudelijke uitdaging is om in de omgevingsvisie integraal antwoord te geven op de vraag 'hoe houden we de stad Rijswijk leefbaar in de toekomst?' Met andere woorden: Hoe sturen we met de verdichting en bevolkingsgroei op een prettige, groene stad waar het fijn wonen, werken en verblijven is?"⁴ Hoewel deze uitdaging in recente beleidsdocumenten aan de orde komt, is de zorg hierover bij de gemeenteraad onverminderd, zo blijkt uit de rondgang van de rekenkamer onder de fracties. Daarom voert de rekenkamer een verkennend onderzoek uit naar dit onderwerp.

Het doel van dit verkennend onderzoek is om vast te stellen in hoeverre het voorzieningenbeleid aansluit op de bevolkingsontwikkeling van Rijswijk en daarbij risico's en kansen voor verbetering te identificeren. Op basis van de bevindingen bepaalt de rekenkamer hoe een eventueel verdiepend onderzoek eruit zal zien.

Vraagstelling

Het onderzoek wordt uitgevoerd aan de hand van de volgende centrale onderzoeksvraag:

Hoe wordt in het beleid van de gemeente Rijswijk geanticipeerd op de groei van de bevolking en hoe zorgt de gemeente ervoor dat voorzieningen op een adequaat niveau blijven ?

Omdat dit onderzoek een verkennend onderzoek betreft, is ervoor gekozen om voorzieningen aan de hand van vier onderzoeksperspectieven in beeld te brengen. Dit wordt verderop nader toegelicht. Per onderzoeksperspectief zijn deelvragen geformuleerd, die in de nota van bevindingen worden beantwoord. De volgende deelvragen zijn geformuleerd:

¹ Centraal Bureau voor de Statistiek, Regionale prognose 2023-2050; bevolking, regio-indeling 2021

² Stadsvisie Rijswijk 2030, p. 9.

³ Gemeente Rijswijk (2022), Agenda Stadsontwikkeling, [link](#)

⁴ Concept Plan van Aanpak Omgevingsvisie, gemeente Rijswijk p. 3.

Beleid

1. Welke visie en welke doelstellingen heeft de gemeente Rijswijk geformuleerd ten aanzien van het voorzieningenniveau in relatie tot de bevolkingsgroei en omvat dit alle opgaven die met de bevolkingsgroei samenhangen?
2. In hoeverre wordt er ten aanzien van het voorzieningenniveau rekening gehouden met andere demografische ontwikkelingen als de veranderende samenstelling van de bevolking (vergrijzing, etc.)?
3. Welke landelijke en regionale kaders zijn van toepassing op de bevolkingsgroei en het voorzieningenniveau in de gemeente Rijswijk?
4. In hoeverre maakt de gemeente gebruik van referentienormen voor (maatschappelijke) voorzieningen bij nieuwe projectontwikkelingen?

Bestuur en samenleving

5. Op welke wijze is de Rijswijkse samenleving betrokken bij het voorzieningenbeleid als onderdeel van de stadsontwikkeling?
6. Op welke wijze stuurt het college op voorzieningen als onderdeel van de stadsontwikkeling?
7. Hoe heeft de gemeenteraad zijn kaderstellende en controlerende rol vervuld op het gebied van voorzieningen bij de stadsontwikkeling en welke aandachtspunten zijn hierbij voor de toekomst?

Uitvoering en beheer

8. In hoeverre zijn voorzieningen als onderdeel van de stadsontwikkeling vertaald in uitvoeringsdoelen?
9. Welke maatregelen zijn ingezet of worden beoogd om de doelstellingen te behalen?
10. Welke knelpunten worden in de uitvoering gesignaleerd?
11. Hoe is de monitoring van de uitvoering van de maatregelen en behaalde resultaten ingericht?
12. Hoe wordt in het beleid en uitvoering rekening gehouden met het toekomstig beheer van voorzieningen, ook als de gemeente slechts een faciliterende rol heeft?

Financiën

13. Welke financiële middelen zijn beschikbaar gesteld voor het realiseren van de doelen van voorzieningen als onderdeel van de stadsontwikkeling en welke aanvullende middelen worden nog nodig geacht?
14. In hoeverre is er een meerjarenstrategie wat betreft de financiering van voorzieningen?

Conceptueel kader

Verkennd onderzoek

Het doel van dit verkennende onderzoek is tweeledig. Enerzijds moet het een breed perspectief werpen op de wijze waarop Rijswijk in het voorzieningenbeleid anticipeert op de voorziene stadsontwikkeling. Hiervoor wordt breed gekeken naar alle thema's die raken aan voorzieningen. Uitgangspunt daarbij is dat het verkennend onderzoek zich met name focust op voorzieningen waar 'breed' gebruik van wordt gemaakt door de inwoners van Rijswijk – denk onder andere aan de inrichting van de openbare ruimte of voorzieningen op het gebied van cultuur en sport.

Anderzijds moet dit verkennend onderzoek ook richting bieden voor vervolgonderzoek. Wij doen dit door te kijken naar vier criteria: beleid, bestuur en samenleving, uitvoering en beheer, en financiën. Met

deze vier criteria toetsen wij de huidige stand van zaken en brengen wij blinde vlekken in kaart. Vervolgonderzoek kan zich daardoor richten op de thema's waar de grootste kansen en kwetsbaarheden spelen.

Het voorzieningenbeleid van de gemeente Rijswijk valt uiteen in een groot aantal projecten en activiteiten. In dit onderzoek worden deze ondergebracht onder vijf inhoudelijke thema's. De vraagstukken betreffende de voorzieningen binnen elk thema brengen wij in beeld door te kijken naar vier onderzoeksperspectieven, die we verderop nader toelichten. Door middel van deze vier perspectieven toetsen wij de huidige stand van zaken en brengen wij blinde vlekken in kaart. Vervolgonderzoek kan zich daardoor richten op de thema's waar de grootste kansen en kwetsbaarheden spelen.

Thematische indeling

Bij de start van dit rekenkameronderzoek is aanvankelijk de Agenda Stadsontwikkeling (2022) als startpunt gehanteerd om inzicht te krijgen in de aard en omvang van het voorzieningenbeleid. Naarmate het onderzoek vorderde bleek echter dat de Agenda in de praktijk niet als integraal kader voor het Rijswijkse voorzieningenniveau wordt gehanteerd. Om die reden hebben de onderzoekers een eigen thematische indeling gemaakt om de verschillende bevindingen over het voorzieningenbeleid te clusteren. Deze indeling ziet er als volgt uit:

1. Maatschappelijke voorzieningen: Dit betreft gemeentelijke voorzieningen op het gebied van welzijn, zorg en onderwijshuisvesting.

2. Vrijtijdsbesteding: Hier vallen voorzieningen onder op het gebied van sport en spelen, kunst, cultuur en recreatie.

3. Buitenruimte: Dit betreffen voorzieningen in de openbare ruimte van Rijswijk, denk aan het openbaar groen en voorzieningen op het gebied van mobiliteit, bereikbaarheid en klimaatadaptatie

4. Economie: Denk hierbij aan voorzieningen op het gebied van bedrijvigheid, detailhandel, horeca en toerisme.

5. Gebiedsontwikkeling: Bij dit thema wordt ingegaan op de wijze waarop bij gebiedsontwikkelingen aandacht is voor voorzieningen.

Onderzoeksperspectieven

In dit verkennende onderzoek willen we een oordeel vellen over de manier waarop per inhoudelijk thema doelen zijn geformuleerd, uitvoeringsplannen zijn gemaakt en maatregelen worden genomen of voorbereid. We gebruiken hiervoor de onderstaande vier perspectieven als toetsingskader. Bij elk van de inhoudelijke thema's worden kansen en risico's vastgesteld.

Beleid: Hierbij wordt gekeken naar de Rijswijkse visie en doelstellingen per thema en in hoeverre rekening wordt gehouden met bevolkingsgroei en andere demografische ontwikkelingen. Ook wordt stilgestaan bij relevante landelijke en regionale kaders en het toepassen van referentienormen.

Bestuur en samenleving: Dit betreft de wijze waarop door het bestuur (college en raad) wordt gestuurd op voorzieningen als onderdeel van de stadsontwikkeling, en de manier waarop de samenleving daarbij wordt betrokken.

Uitvoering en beheer: Met dit perspectief wordt de vertaling van beleid naar uitvoeringspraktijk in beeld gebracht: welke maatregelen door de gemeente worden genomen en hoe resultaten worden gemonitord.

Financiën: Per inhoudelijk thema wordt tenslotte in beeld gebracht welke financiële middelen beschikbaar zijn gesteld en welke nodig worden geacht. Ook wordt gekeken of hierbij een meerjarenstrategie wordt gehanteerd.

Onderzoek naar voorzieningen door de gemeente zelf

Min of meer parallel aan de uitvoering van dit rekenkameronderzoek voert de gemeente Rijswijk zelf ook een inventarisatie van de diverse gemeentelijke voorzieningen uit. Dit mede naar aanleiding van een motie van de gemeenteraad d.d. 8 november 2022. Dit gemeentelijk onderzoek heeft vier doelen:

1. In beeld brengen welke maatschappelijke voorzieningen waar wanneer nodig zijn;
2. Een strategie ontwikkelen voor de realisatie van voldoende maatschappelijke voorzieningen;
3. In beeld brengen of een meer actieve rol van de gemeente nodig is om die voorzieningen te realiseren en te bemensen;
4. De verhouding tussen vraag en aanbod van voorzieningen meerjarig te monitoren.

Het gemeentelijk onderzoek moet volgens de ambtelijke projectopdracht leiden tot een uitwerking van toe te passen normen in het voorzieningenbeleid. Ook moet het onderzoek een advies opleveren over welke voorzieningen waar en wanneer nodig zijn en worden de mogelijkheden om te voldoen aan de behoefte in beeld gebracht. Bij het bepalen van welke voorzieningen waar en wanneer nodig zijn, wordt rekening gehouden met de demografische ontwikkeling binnen wijken en de stad.⁵

Hoewel de strekking van het gemeentelijk onderzoek en het rekenkameronderzoek deels overeenkomt, is bij de start van het rekenkameronderzoek besproken dat het rekenkameronderzoek niet een inventarisatie van het voorzieningenniveau op zich is, maar voornamelijk een verkenning betreft in hoeverre de gemeente anticipeert op de groei van de bevolking. Door middel van dit onderzoek probeert de rekenkamer een bijdrage te leveren aan de te maken bestuurlijke en ambtelijke afwegingen zodra het gemeentelijk onderzoek is opgeleverd.

Onderzoekswerkzaamheden

Op 4 april 2024 heeft het startgesprek voor dit onderzoek plaatsgevonden met de rekenkamer Rijswijk, de onderzoekers van Necker en vertegenwoordigers van de ambtelijke organisatie. Tijdens dit startgesprek is de onderzoeksopzet besproken en is het informatieverzoek met relevante documenten toegelicht. Vervolgens is op 26 april een kennismakingsgesprek gevoerd met de projectleider van het gemeentelijk onderzoek (zie boven). In april – mei zijn relevante documenten die vallen onder de vijf inhoudelijke thema's geanalyseerd.

Vervolgens zijn in mei en juni verdiepende interviews gevoerd met betrokken bestuurlijk portefeuillehouders en ambtenaren. Naast de verdiepende interviews is ook een vijftal groepsgesprekken gevoerd voor dit onderzoek. Deze gesprekken zijn gevoerd met medewerkers die betrokken zijn bij de vijf inhoudelijke thema's. Gepoogd is om op die manier een dwarsdoorsnede van de ambtelijke organisatie bij het onderzoek te betrekken.

Alle onderzoeksresultaten zijn gebundeld in deze rapportage. De conceptversie van de nota van bevindingen is op 5 september 2024 aan de organisatie aangeboden voor ambtelijk wederhoor

---

⁵ Gemeente Rijswijk (2023). *Interne projectopdracht onderzoek voorzieningenniveau Rijswijk*.

(feitenverificatie). De ambtelijke reactie is op 20 september 2024 ontvangen. De feitenverificatie is vervolgens verwerkt, waarna conclusies en aanbevelingen zijn opgesteld. Hierna is de definitieve rapportage, bestaande uit een bestuurlijke nota en nota van bevindingen op 4 oktober 2024 aangeboden aan het college voor een bestuurlijke reactie. De bestuurlijke reactie is op 6 november 2024 ontvangen en vervolgens opgenomen in de bestuurlijke nota. Hierna is de rapportage aangeboden aan de gemeenteraad van Rijswijk.

Leeswijzer

Dit rapport bestaat uit een bestuurlijke nota en een nota van bevindingen. In de bestuurlijke nota zijn bovenstaande inleiding op het rapport, de beantwoording van de onderzoeksvragen, de conclusies en aanbevelingen, de bestuurlijke reactie en het nawoord van de rekenkamer opgenomen.

De nota van bevindingen bestaat uit zes hoofdstukken. In hoofdstuk 1 wordt een algemene inleiding gegeven op de opgaven waar de gemeente Rijswijk voor staat met betrekking tot voorzieningen en de groei van de bevolking. Vervolgens wordt in hoofdstuk 2 tot en met 6 inzicht gegeven in de bevindingen over de vijf inhoudelijke thema's.

In de bijlage is een overzicht van geraadpleegde bronnen opgenomen.

Beantwoording onderzoeksvragen

Deelvragen beleid

1. **Welke visie en welke doelstellingen heeft de gemeente Rijswijk geformuleerd ten aanzien van het voorzieningenniveau in relatie tot de bevolkingsgroei en omvat dit alle opgaven die met de bevolkingsgroei samenhangen?**

De gemeente Rijswijk heeft geen eenduidig beleidskader dat als 'integraal voorzieningenbeleid' kan worden aangemerkt. De visie en doelstellingen voor diverse voorzieningen zijn verwoord in verschillende beleidsdocumenten per domein, waarin minder of meer concrete doelstellingen zijn opgenomen. Wel wordt in het coalitieakkoord, het collegewerkprogramma en de agenda stadsontwikkeling ingegaan op de diverse opgaven die samenhangen met de bevolkingsgroei. Er zijn geen aanwijzingen dat relevante opgaven worden genegeerd, maar de samenhang tussen deze opgaven is niet altijd duidelijk.

2. **In hoeverre wordt er ten aanzien van het voorzieningenniveau rekening gehouden met andere demografische ontwikkelingen als de veranderende samenstelling van de bevolking (vergrijzing, etc.)?**

Niet alleen de groei van de bevolking maar ook de veranderende samenstelling van de bevolking en ontwikkelingen als vergrijzing, de verschuiving van werken naar wonen, verstedelijking en migratie hebben aandacht in de diverse visie- en beleidsdocumenten van de gemeente Rijswijk. Per beleidsveld is een vertaling gemaakt hoe hiermee wordt omgegaan. De samenhang hiertussen is zoals benoemd wel een aandachtspunt.

3. **Welke landelijke en regionale kaders zijn van toepassing op de bevolkingsgroei en het voorzieningenniveau in de gemeente Rijswijk?**

Per beleidsveld zijn er diverse landelijke en regionale kaders van toepassing. De gemeente Rijswijk heeft verschillende rollen ten aanzien van voorzieningen: soms is er een wettelijke verplichting om voorzieningen en de kwaliteit daarvan te borgen, in andere gevallen heeft de gemeente een meer toetsende functie en ligt de directe verantwoordelijkheid bij andere organisaties. Een voorbeeld hiervan is huisartsenzorg waarbij de gemeente geen directe rol heeft of kinderdagverblijven waarvoor de gemeente met name een rol heeft op het aspect toezicht en handhaving.

4. **In hoeverre maakt de gemeente gebruik van referentienormen voor (maatschappelijke) voorzieningen bij nieuwe projectontwikkelingen?**

Dit wisselt per beleidsterrein. Er worden in bijvoorbeeld het speeltuinenbeleid concrete referentienormen gehanteerd. Voor veel andere voorzieningen geldt dat er geen concrete referentienormen zijn geformuleerd. Momenteel laat het college onderzoeken welke mogelijkheden het vaker toepassen van referentienormen met zich meebrengt.

Deelvragen bestuur en samenleving

5. **Op welke wijze is de Rijswijkse samenleving betrokken bij het voorzieningenbeleid als onderdeel van de stadsontwikkeling?**

De mate waarin inwonersparticipatie is toegepast bij het opstellen van beleidskaders of bij de uitvoering van het beleid, wisselt per beleidsterrein. In de totstandkoming van de Omgevingsvisie zijn inwoners het meest zichtbaar betrokken bij afwegingen over de richting de toekomst in de vorm van een participatietraject.

Naast het betrekken van inwoners via participatie bij het formuleren van beleid, betreft de gemeente Rijswijk ook maatschappelijke partners. Voorbeelden zijn het raadplegen van sportverenigingen in het proces richting het opstellen van een gemeentelijke visie voor buitensport en het onderhouden van contact met ondernemers bij de uitvoering van economisch beleid.

6. Op welke wijze stuurt het college op voorzieningen als onderdeel van de stadsontwikkeling?

Uit de documentatie en gevoerde gesprekken komt naar voren dat er geen integrale sturing plaatsvindt op voorzieningen als onderdeel van een bredere stadsontwikkeling. Er is een agenda stadsontwikkeling opgesteld die als kader hiervoor kan worden aangemerkt, maar volgens gesprekken wordt die in de praktijk niet als zodanig wordt gehanteerd. Het college heeft opdracht gegeven tot een inventariserend onderzoek naar het voorzieningenniveau, als eerste stap om een integrale sturing op voorzieningen te realiseren.

7. Hoe heeft de gemeenteraad zijn kaderstellende en controlerende rol vervuld op het gebied van voorzieningen bij de stadsontwikkeling en welke aandachtspunten zijn hierbij voor de toekomst?

De gemeenteraad stelt kaders en controleert met name op planniveau als het gaat om voorzieningen. De integrale kijk op de inrichting van Rijswijk richting de toekomst komt wel aan de orde in de behandeling van de Omgevingsvisie en bij gebiedsontwikkelingen. Op financieel gebied stuurt de gemeenteraad voornamelijk via de P&C-cyclus, met name middels de kadernota en de begroting. Het is voor de raad eenvoudiger om op een specifiek onderwerp aandacht te hebben (zoals bijvoorbeeld huisartsen) dan meer integraal te kijken naar voorzieningen. Over dat laatste kan de raad bijvoorbeeld bij de Omgevingsvisie het debat voeren.

Deelvragen uitvoering en beheer

8. In hoeverre zijn voorzieningen als onderdeel van de stadsontwikkeling vertaald in uitvoeringsdoelen?

Dit verschilt per beleidsterrein. Zoals benoemd kent ieder beleidsterrein een beleidskader met min of meer concrete doelen. Alleen voor sport bestaat dit (nog) niet. Bij de beleidsterreinen welzijn, onderwijs, spelen, retail- en horeca, bedrijvigheid en buitenruimte zijn deze doelen vertaald in uitvoeringsprogramma's of vergelijkbare sturingsdocumenten. De mate waarin doelen zijn voorzien van indicatoren wisselt ook. Dat laatste heeft ook weer invloed op de mogelijkheid om hierop actief te sturen. Bij het speelterreinenbeleid is dit het meest concreet zichtbaar. Ook zijn er beleidsterreinen met specifieke doelstellingen zonder concreet geformuleerde maatregelen, zoals de uitvoeringsagenda welzijn.

9. Welke maatregelen zijn ingezet of worden beoogd om de doelstellingen te behalen?

Per beleidsterrein wordt in verschillende mate middels uitvoeringsprogramma's gestuurd op de uitvoering van de doelen. Deze uitvoeringsprogramma's bevatten in wisselende mate concrete maatregelen waarmee de gemeente de beleidsdoelstellingen tracht te behalen. De uitvoeringsagenda Welzijn bevat bijvoorbeeld diverse maatregelen als het erkennen, herkennen en waarderen van mantelzorgers, maar hoe dit precies wordt gedaan is niet benoemd. Bij cultuur bestaat de inzet voornamelijk uit het voeren van gesprekken met organisaties die de gemeente subsidieert. Met name bij voorzieningen in de buitenruimte en bij gebiedsontwikkelingen zijn concrete maatregelen als het periodiek onderhouden van groen en het realiseren van parkeerruimte te identificeren.

10. Welke knelpunten worden in de uitvoering gesignaleerd?

In de nota van bevindingen en in de samenvattende tabel is weergegeven wat kansen en risico's per inhoudelijk thema zijn. Een algemeen knelpunt is de integrale afweging tussen de verschillende beleidsterreinen bij het in stand houden of realiseren van nieuwe voorzieningen. Ook al is de organisatie relatief klein; uit de gesprekken komt sterk het beeld naar voren dat teams elkaar niet goed weten te vinden. Om die reden is de gebiedsontwikkeling Rijswijk Buiten bij een apart programmabureau belegd.

11. Hoe is de monitoring van de uitvoering van de maatregelen en behaalde resultaten ingericht?

Over het algemeen is de monitoring vooral binnen de P&C-cyclus ingeregeld en daarin meer financieel (budgettair) dan inhoudelijk (worden doelen behaald?). Dit blijkt mede uit het feit dat sommige indicatoren die in uitvoeringsagenda's worden benoemd, niet terugkomen in de jaarstukken van de gemeente. Een voorbeeld hiervan zijn de indicatoren die zijn opgenomen in de uitvoeringsagenda welzijn.

In andere gevallen worden algemene indicatoren gemonitord (bijvoorbeeld de werkgelegenheid door het team economie), maar geven deze niet altijd een goed beeld van de daadwerkelijk uitgevoerde activiteiten. Vaak heeft de gemeente in deze gevallen ook geen directe, maar alleen indirecte invloed op de indicatoren. Daarom wordt in de jaarstukken ook voor alle activiteiten van de gemeente (ook op het gebied van voorzieningen) een beschrijving gegeven.

12. Hoe wordt in het beleid en uitvoering rekening gehouden met het toekomstig beheer van voorzieningen, ook als de gemeente slechts een faciliterende rol heeft?

De gemeente zet daar wel stappen in – maar de focus ligt met name op het beheer in het hier en nu, minder richting de toekomst (en als het richting de toekomst is kijkt men niet veel verder dan de huidige beleidscyclus van meestal vier jaar).

Deelvragen financiën

13. Welke financiële middelen zijn beschikbaar gesteld voor het realiseren van de doelen van voorzieningen als onderdeel van de stadsontwikkeling en welke aanvullende middelen worden nog nodig geacht?

In de begroting is er niet één post voor voorzieningen. De middelen voor voorzieningen worden gehaald uit verschillende domeinen. Bij gebiedsontwikkelingen stelt de gemeente het realiseren van ruimte voor voorzieningen als randvoorwaarde. In dit geval realiseert de projectontwikkelaar de voorzieningen feitelijk via de middelen die hij genereert door het realiseren van woningen.

Uit gesprekken is gebleken dat gezien de huidige financiële situatie er niet voor alle voorzieningen voldoende beschikbare financiële middelen zijn. Enkele voorbeelden waar dit een reële impact heeft op het voorzieningenniveau zijn:

- / Uitgaven in het kader van de welzijnsnota, subsidies voor welzijnsorganisaties en lokaal preventiebeleid waarop wordt bezuinigd of waarbij het budget niet meegroeit met de bevolkingsgroei;
- / Cultuurvoorzieningen die worden geacht met een gelijkblijvend budget de hele gemeente te bedienen ongeacht de stijging van het aantal inwoners;
- / Het uitvoeren van aanvullende groenambities;
- / Het team economie en gebiedsontwikkeling waarbij de ambtelijke capaciteit (te) krap is voor het uitvoeren van alle in het beleid genoemde maatregelen.

14. In hoeverre is er een meerjarenstrategie wat betreft de financiering van voorzieningen?

Momenteel werkt de gemeente aan het opstellen van een Lange Termijn Investeringsplan (LTIP). Dit plan moet ervoor zorgen dat bij alle kapitaalinvesteringen in voorzieningen voldoende begrotingsruimte (in de vorm van kapitaallasten) in de toekomst wordt gereserveerd voor zowel het onderhoud als de vervangingsinvestering op termijn. Met het LTIP kan de gemeente verder vooruit kijken dan momenteel met de programmabegroting. Hierdoor wordt het probleem ondervangen dat doorgaans niet automatisch kapitaallasten worden gereserveerd voor vervangingsinvesteringen. Voor sommige onderdelen, zoals investeringen in schoolgebouwen, wordt in de programmabegroting wel voor de komende vier jaar vooruitgekeken en worden geplande uitgaven in de begroting opgenomen. Dit gebeurt enkel voor de beleidsdomeinen waarbij investeringen voor de komende jaren inzichtelijk zijn en voor een langere termijn zijn vastgelegd. In de praktijk is dit het geval bij onderwijshuisvesting en bij speelterreinen. Voor andere onderdelen, zoals investeringen in sportvoorzieningen, geldt dat het gaat om op zichzelf staande besluitvorming.

Conclusies en aanbevelingen

Conclusies

- 1. Er is beperkt tot geen integraal afwegingskader voor voorzieningen in relatie tot bevolkingsgroei.**

Momenteel bestaat er geen integrale aanpak of centraal afwegingskader dat wordt gebruikt om te beoordelen hoe voorzieningenniveau zich verhoudt tot de bevolkingsgroei. Er is een agenda stadsontwikkeling, waarin op hoofdlijnen wordt gekeken welke uitdagingen de bevolkingsgroei met zich meebrengt, maar ambtelijk en bestuurlijk speelt deze geen belangrijke rol bij de realisatie van nieuwe voorzieningen. Ook in de bestuurlijke en ambtelijke aansturing is er geen centrale aanpak waaraan een brede afweging over voorzieningen in relatie tot bevolkingsgroei ten grondslag ligt.

- 2. De samenwerking tussen verschillende beleidsdomeinen op het gebied van voorzieningen heeft meer aandacht.**

De aandacht voor het voorzieningenniveau is er niet slechts binnen de muren van beleidsdomeinen. Bij nieuwe gebiedsontwikkelingen wordt er namelijk vanuit diverse beleidsdomeinen meegekeken en de vraag gesteld of het type voorzieningen waar zij zich mee bezighouden ook een plek moet krijgen. Desondanks is er geen centrale afweging die de kaders schept voor het type voorzieningen dat in een nieuwe gebiedsontwikkeling moet landen. Ook voor de bestaande stad ontbreekt momenteel een dergelijke afweging. Bovendien sluit de aanpak op het gebied van voorzieningen binnen diverse inhoudelijke beleidsdomeinen niet altijd op elkaar aan, terwijl er vaak wel een samenhang is tussen deze domeinen. Voor de gebiedsontwikkeling RijswijkBuiten is een aparte werkorganisatie opgericht. Verschillende beleidsdomeinen worden niet vanaf de start betrokken bij gebiedsontwikkelingen in het gebied RijswijkBuiten, waardoor het in sommige gevallen lang duurt voordat de realisatie van specifieke voorzieningen op gang komt.

- 3. Het ontbreekt voor de meeste typen voorzieningen aan concrete normen die inzicht geven of het aantal voorzieningen toereikend is.**

Bijna alle beleidsdomeinen hebben een beleidskader waarin de vraag wordt gesteld welke voorzieningen de stad nodig heeft. In de meeste beleidskaders staat de bevolkingsgroei genoemd als thema waarmee de gemeente rekening houdt. Slechts in enkele gevallen bestaat er inzicht in het voorzieningenniveau in relatie tot de huidige en toekomstige grootte van de stad. Een voorbeeld hiervan is het speelbeleid: in het beleid is vastgelegd dat het aantal speelplaatsen op peil blijft bij groei van de stad. Voor de overige beleidsdomeinen wordt wel rekening gehouden met de groei van de stad, maar zijn er geen cijfermatige normen op basis waarvan het voorzieningenniveau kan worden beoordeeld. In enkele gevallen (zoals bij cultuur) is de groei van de stad in het geheel niet meegenomen in het beleid.

- 4. Wegens gebrek aan een centraal afwegingskader focust de raad vooral op specifieke (typen) voorzieningen, waarbij de discussie tussen college en raad vaak gaat over de rol van de gemeente.**

De raad heeft een aantal keer vragen gesteld over specifieke typen voorzieningen. Het aantal huisartsen is hiervan een goed voorbeeld. De raad is niet in positie gebracht om een integrale afweging te maken over het voorzieningenniveau, en heeft zichzelf ook niet in deze positie gebracht. Dit leidt

ertoe dat aandacht van de raad zich vooral beperkt tot op zichzelf staande, actuele gevallen. In deze gevallen gaat het gesprek tussen college en raad met name over de rol die de gemeente kan innemen. Een onderwerp dat in de afgelopen periode leidde tot discussie over de rol van de gemeente was het tekort aan huisartsenzorg in Rijswijk. Hieruit blijkt dat het college en de raad niet altijd een eenduidig beeld hebben over de rol die de gemeente kan vervullen bij de realisatie van voorzieningen waarvoor zij geen directe (wettelijke) verantwoordelijkheid heeft.

- 5. Maatschappelijke partners zijn duidelijk betrokken bij het gesprek over de voorzieningen die voor hen relevant zijn. Inwoners worden voornamelijk betrokken op projectniveau. Het is lastig om hen op meer overkoepelend niveau te betrekken bij de groei van de stad.**

Bij het opstellen en uitvoeren van beleid worden in de meeste beleidsdomeinen de maatschappelijke partners nadrukkelijk betrokken. Dit geldt bijvoorbeeld voor de sportverenigingen in het sportbeleid, scholen in het onderwijsbeleid, welzijnsorganisaties in het welzijnsbeleid en ondernemers in het economiebeleid. Bij de totstandkoming van de omgevingsvisie wordt nadrukkelijk geprobeerd om inwoners goed mee te nemen. Voor inwoners geldt dat zij vooral betrokken zijn bij specifieke ruimtelijke ontwikkelingen en dat het lastig is om hen op meer overkoepelend niveau mee te nemen in de bestuurlijke keuzes bij de groei van de stad. Dit laatste is vergelijkbaar met ervaringen in andere gemeenten met inwonersparticipatie bij dit soort onderwerpen.

- 6. Met gebiedspaspoorten en ontwikkelkaders zijn instrumenten ontwikkeld om een bestuurlijke afweging over ruimtegebruik te maken. De keuze voor voorzieningen heeft hierin nog geen afgebakende plek.**

De ruimte in Rijswijk is schaars en vraagt in alle gevallen om politieke keuzes. De ontwikkeling van gebiedspaspoorten en ontwikkelkaders zorgt ervoor dat deze politieke belangenafweging kan worden geëxpliciteerd. De keuze voor voorzieningen heeft hierin momenteel slechts beperkt een plek. Enkele typen voorzieningen worden genoemd, maar dit zijn vooral de voorzieningen die doorgaans toch al op aandacht vanuit het ruimtelijk domein kunnen rekenen, bijvoorbeeld parkeervoorzieningen. Andere voorzieningen zoals onderwijs, cultuur en economie worden hierin niet meegenomen.

- 7. Voor een aantal voorzieningen bestaat een financiële meerjarenstrategie. Doordat het LTIP nog niet is afgerond, reikt deze vaak niet verder dan deze collegeperiode.**

Voor de meeste voorzieningen bestaat enige vorm van een financiële meerjarenstrategie. Dit betekent dat er in de meerjarenbegroting voor een langere termijn geld gereserveerd is voor de uitvoering van het beleid rond deze voorzieningen. Kapitaallasten voor vervangingsinvesteringen zijn vaak niet automatisch gereserveerd. Met het LTIP kan hier verandering in komen. Voor voorzieningen in de buitenruimte wordt de meerjarenstrategie vormgegeven via kapitaalgoederennota's. Voor voorzieningen die afhankelijk zijn van subsidies (cultuur en welzijn) bestaat de meerjarenstrategie vooral in de keuze om bestaande budgetten niet te indexereren. De inhoudelijke afweging op strategisch niveau is hierbij niet in alle gevallen gemaakt.

Aanbevelingen

- 1. Aanbeveling aan het college: expliciteer welk niveau van voorzieningen wenselijk is bij de groei van de stad. Leg dit voor aan de raad zodat deze dit kan gebruiken om gebiedsontwikkelingen te toetsen.**

De raad heeft tot nu toe geen integrale afweging gemaakt over hoe in het voorzieningenbeleid moet worden geanticipeerd op de groei van de stad. Leg daarom als college aan de raad een voorstel voor met daarin het gewenste voorzieningenniveau op lange termijn. Referentienormen kunnen daarbij helpen omdat Rijswijk hiermee kwantitatief maakt welk voorzieningenniveau gewenst is. Deze referentienormen worden al gehanteerd bij het domein spelen en kunnen worden uitgebreid naar andere beleidsdomeinen. Het onderzoek dat het college momenteel laat uitvoeren zal daar naar verwachting bouwstenen voor leveren.

Deze referentienormen moeten niet in beton worden gegoten, maar als leidraad worden gehanteerd. Voor voorzieningen met een groot verzorgingsgebied kan bijvoorbeeld een referentienorm worden geformuleerd die eenvoudig getoetst kan worden bij nieuwe ontwikkelingen. Zo wordt voorkomen dat bij ieder woningbouwproject moet worden onderzocht of het bestaande zwembad of de bestaande bibliotheek nog voldoet. Mits goed gemotiveerd kan het college aan de raad voorstellen om in voorkomende gevallen van de referentienormen af te wijken.

2. Aanbeveling aan het college: maak expliciet op welke wijze u de raad wilt betrekken bij het integraal sturen op het voorzieningenniveau.

Een van de conclusies luidt dat de sturing van de raad vaak plaatsvindt op het niveau van specifieke projecten of typen voorzieningen. Leg daarom aan de raad een voorstel voor om de raad in het vervolg te voorzien van specifieke informatie en keuzemomenten waardoor de raad op een integraal niveau de sturing in het voorzieningenniveau kan vormgeven. Hierin komt naar voren:

- Op welke momenten de raad wordt betrokken bij keuzes over het voorzieningenniveau
- Wat de status is van de in te voeren referentienormen en wat het voorstel van het college aan de raad is over de onderlinge rolverdeling bij het maken van keuzes over deze referentienormen (zowel bij herzieningen van de norm als bij het in voorkomende gevallen afwijken van de norm).

3. Aanbeveling aan het college: neem de aandachtspunten uit dit onderzoek expliciet mee in het vormgeven van de integrale sturing over het voorzieningenniveau.

Uit dit onderzoek komen verschillende kansen, risico's en aandachtspunten naar voren. In de nota van bevindingen zijn deze geclusterd binnen vijf inhoudelijke thema's: maatschappelijke voorzieningen, vrijetijdsbesteding, buitenruimte, economie en gebiedsontwikkeling. De Rekenkamer heeft deze hieronder vertaald naar de vijf belangrijkste aandachtspunten die het college kan adresseren:

1. Voor meer typen voorzieningen expliciete afwegingen maken bij ruimtelijke ontwikkelingen: Het streven om een integrale afweging te maken over voorzieningen in de buitenruimte en bij gebiedsontwikkelingen functioneert in de praktijk nog beperkt. De aandacht bij deze ontwikkelingen gaat momenteel vooral uit naar het realiseren van woningen en de ruimtelijke inrichting (denk aan wegen, openbaar groen en dergelijke). Hoewel dit gegeven de aard van deze ontwikkelingen begrijpelijk is, kan de aandacht voor maatschappelijke en economische voorzieningen hierdoor ondersneeuwen. Heb hier aandacht voor door actief verbinding te zoeken tussen de verschillende beleidsvelden en afwegingen over diverse typen voorzieningen een expliciet onderdeel van het ontwikkelproces te maken. Het opstellen van referentienormen is een goed startpunt om dit vorm te geven.
2. Afwegingen over wonen en werken: Een bijzonder aandachtspunt voor gebiedsontwikkeling zijn de afwegingen met betrekking tot wonen en werken. Momenteel is er (ook politiek) voornamelijk aandacht voor het realiseren van voldoende woningen. Er is een betere koppeling

nodig tussen ondernemers en projectontwikkelaars, waarbij de teams die zich ambtelijk bezighouden met economische zaken en met gebiedsontwikkelingen een sleutelrol spelen. Op deze manier kan geborgd worden dat de gerealiseerde bedrijfsruimten voldoende aansluiten bij de wensen van ondernemers.

3. Monitoring van doelbereik op basis van output of outcome: De gemeente voert momenteel onderzoek uit naar de mogelijkheid om meer referentienormen toe te passen in het voorzieningenbeleid. De Rekenkamer ziet zeker kansen om met deze referentienormen (bijvoorbeeld op het gebied van werkbestemmingen) een betere verdeling van typen voorzieningen te creëren. De Rekenkamer geeft het college daarbij mee om naast de aandacht voor output (wat wordt er opgeleverd om een doel te bereiken?) vooral aandacht te hebben voor outcome (welke effecten heeft de gepleegde inzet om een doel te bereiken?). Het risico bestaat namelijk dat monitoring op basis van referentienormen zich vooral focust op de inzet van middelen en de uiteindelijke doelen (het gewenste voorzieningenniveau in relatie tot de bredere stadsontwikkeling) uit het oog verliest.
  4. Keuzes over voorzieningen in relatie tot capaciteit en (financiële) middelen: Net als veel andere gemeenten heeft Rijswijk te maken met vraagstukken omtrent financiële ruimte en ambtelijke capaciteit, ten dele vanwege landelijke ontwikkelingen op het gebied van gemeentefinanciën en werving/binding van medewerkers. De gemeente kan zichzelf ambitieuze doelen stellen op het gebied van voorzieningen, maar er vervolgens tegenaan lopen dat er te weinig capaciteit of middelen zijn om die doelen te realiseren. Wees daarom scherp op de bewegingsruimte die de gemeente heeft en erken de noodzaak om te prioriteren: niet alles kan en niet alles kan tegelijkertijd. Het college kan de raad bij het bepalen van prioriteiten helpen om inzichtelijk te krijgen wat er op het gebied van financiën en capaciteit wel en niet mogelijk is en welke keuzes daarin te maken zijn.
  5. Keuzes over voorzieningen in relatie tot de invloedssfeer van de gemeente: Richt je als gemeente op wat je wel kunt doen binnen jouw invloedssfeer en wat niet. De discussie tussen college en raad gaat in sommige gevallen over de precieze rol die de gemeente kan spelen. Bij een groot aantal type voorzieningen kan de gemeente niet zelfstandig kiezen voor uitbreiding of realisatie van een nieuwe voorziening. Het is daarom belangrijk dat het college richting de raad per type voorziening expliciteert welke rol zij wil spelen. Hierin kan ook duidelijk worden wat de gemeente kan doen bij voorzieningen die wettelijk niet haar directe verantwoordelijkheid zijn, maar waar zij in indirecte zin wel invloed op kan uitoefenen.
- 4. Aanbeveling aan het college: koppel de uitvoering van deze aanbevelingen aan de geplande acties naar aanleiding van het gemeentelijk onderzoek en rapporteer aan de raad binnen een jaar over de voortgang.**

Gelijktijdig met dit rekenkameronderzoek laat het college een onderzoek uitvoeren naar het voorzieningenniveau in Rijswijk. Dit onderzoek moet leiden tot een uitwerking van referentienormen voor het voorzieningenbeleid. Ook moet het onderzoek een advies opleveren over welke voorzieningen waar en wanneer nodig zijn. Deel de onderzoeksresultaten na afronding van dit onderzoek met de raad en agendeer een bespreking van de resultaten met college en raad. Vraag de raad om aandachtspunten te formuleren voor het vervolg, bijvoorbeeld als het gaat om de toepassing van referentienormen bij bepaalde typen voorzieningen. Vertaal de raadsprioriteiten in een passende aanpak.

5. **Aanbeveling aan de raad: focus op de belangrijkste prioriteiten in een meerjarige aanpak.**

De raad heeft momenteel voornamelijk aandacht voor specifieke voorzieningen, waarmee gereageerd wordt op actuele ontwikkelingen en specifieke vraagstukken. De raad onderbenut daarmee haar

kaderstellende en controlerende rol ten aanzien van het voorzieningenbeleid. De raad kan die rol veel effectiever inzetten bij een integrale afweging over het voorzieningenniveau in Rijswijk (zie ook aanbeveling 1). Dat betekent niet dat de raad specifieke gevallen of actuele ontwikkelingen niet door middel van vragen, amendementen of moties moet adresseren. De aandacht van de raad zou echter vooral moeten uitgaan naar wat voor de raad de belangrijkste, meerjarige prioriteiten zijn ten aanzien van voorzieningen en vanuit die prioriteiten het gevoerde beleid volgen, toetsen en waar nodig bijsturen.

Bespreek daarom als raad - bij het vaststellen van de referentienormen - wat de belangrijkste inhoudelijke prioriteiten van de raad zijn op het gebied van voorzieningen in relatie tot bevolkingsgroei. Probeer u daarbij te beperken, bijvoorbeeld tot een vier- of vijftal prioriteiten. De kansen, risico's en aandachtspunten die uit dit onderzoek naar voren zijn gekomen kunnen daarbij behulpzaam zijn.

Afwegingen en integrale keuzes over het voorzieningenbeleid zijn niet beperkt tot één bestuursperiode. Probeer bij het bepalen van prioriteiten verder te kijken dan de ontwikkelingen in de huidige bestuursperiode.

Bepaal tenslotte wat de raad van het college nodig heeft om voldoende in positie te worden gebracht om een integrale afweging te maken over voorzieningen. Stel daar de kaders voor vast, bijvoorbeeld in de vorm van een motie of ander verzoek aan het college. Geef vervolgens het college de ruimte om de raadsprioriteiten uitvoering te geven en die te vertalen naar een passende aanpak.

Reactie van college van B&W

Voorzitter en leden van de Rekenkamer Rijswijk
Postbus 5305
2280 HH Rijswijk

Betreft:

Bestuurlijke reactie rekenkameronderzoek "Voorzieningenniveau en bevolkingsgroei in Rijswijk"

5 november 2024

Geachte heer/mevrouw,

Met dank en waardering voor het door u geleverde werk hebben wij kennisgenomen van uw verkennend onderzoek met als titel "Voorzieningenniveau en bevolkingsgroei in Rijswijk". Het College is blij met het onderzoek en hecht er daarom aan zo concreet mogelijk te reageren op uw conclusies en aanbevelingen.

Het college neemt de conclusies en aanbevelingen uit dit rapport ter harte. Het college erkent de noodzaak meer integraal te sturen op het voorzieningenniveau in relatie tot de groei van de stad. Wij zijn hier al mee gestart door de oprichting en doorstart van het Programma Stadsontwikkeling en de uitvoering van het project Voorzieningenniveau. Met de doorstart van het Programma Stadsontwikkeling wordt de uitvoeringsagenda van de omgevingsvisie bij dit programma ondergebracht. Voor de uitvoering van het programma zal een programmaplan worden opgesteld.

Aanbeveling: Expliciteer welk niveau voorzieningen wenselijk is bij groei van de stad:

Er loopt een project Voorzieningenniveau wat als doel heeft om concreter in beeld te brengen welke voorzieningen waar en wanneer nodig zijn, zodat we hier beter op kunnen sturen. Het realiseren van een goed voorzieningenniveau vraagt wel om scherpe bestuurlijke keuzes. Niet overal heeft de gemeente dezelfde mogelijkheden en dezelfde rol en niet alles kan tegelijkertijd. Het vaststellen van referentienormen voor voorzieningen gaat ons ondersteunen in het sturen op een goed voorzieningenniveau. Belangrijk blijft wel dat, naast referentienormen, maatwerk mogelijk blijft. In februari 2025 is er een themabijeenkomst met de raad gepland over de te maken keuzes ten aanzien van het voorzieningenniveau.

Opgemerkt dient te worden dat de gemeente op verschillende beleidsterreinen wel al op structuurniveau heeft bepaald wat het ambitieniveau is voor voldoende voorzieningen. Om deze reden zullen deze onderwerpen dan ook niet worden meegenomen in het project Voorzieningenniveau. Zo is het beleid voor horeca en detailhandel in 2023 geactualiseerd. Dit beleid biedt voldoende houvast voor de ontwikkeling van deze voorzieningen in de stad. Ditzelfde geldt ook voor de thema's groene inrichting van de buitenruimte, mobiliteitsvoorzieningen en bedrijvigheid. Voor deze thema's sturen wij meer op kwalitatieve doelen. Het kwantificeren van doelen kan daarbij soms een hulpmiddel zijn maar is nooit het doel op zich. Bij groenvoorzieningen bijvoorbeeld, vinden wij het belangrijker om verbindingen aan te leggen tussen de Landgoederenzone en de Stadsparkenzone. Daarbij is het doel niet om een specifiek aantal m² groen toe te voegen.

Aanbeveling: Maak duidelijk hoe de raad te betrekken bij integraal sturen voorzieningenniveau

Vanuit het Programma Stadsontwikkeling sturen wij op het maken van integrale keuzes. Op basis van de resultaten van het project Voorzieningenniveau en de gestelde beleidsdoelen die zijn samengevoegd in onze nieuwe omgevingsvisie, worden keuzes uitgewerkt over welke voorzieningen gerealiseerd moeten worden om de groei van Rijswijk te kunnen opvangen. Deze keuzes zullen voor worden gelegd aan de raad en waar relevant worden verwerkt in het Langetermijninvesteringsplan (LTIP).

Aanbeveling: Aandachtspunten expliciet meenemen in de vormgeving integrale sturing

Aanbeveling: Koppel de uitvoering aan de aanbevelingen en rapporteer de raad

Wij herkennen ons in de onderliggende conclusie dat de samenwerking op diverse beleidsterreinen scherper kan. Zo onderschrijven wij dat er een meer integrale afweging moet komen tussen Wonen, Economie, Maatschappelijk voorzieningen en Vrijtijdsbesteding. Hoewel er op projectbasis zeker goede voorbeelden van deze samenwerking zijn, zorgt o.a. het ontbreken van een afwegingskader/ c.q. referentienormen voor onduidelijkheid. Ook kan het soms lastig zijn in samenwerking met partners de geschikte ruimte te vinden voor hun activiteit.

Met het vaststellen van een integraal voorzieningenbeleid komt er voor een groot aantal voorzieningen helderheid over de te realiseren doelen. Het eerdergenoemde programmaplan Stadsontwikkeling leent zich bij uitstek om integraal te sturen op de vertaling van beleid naar uitvoering. Bij het opstellen van het programmaplan zal expliciet rekening worden gehouden met de aandachtspunten uit dit rekenkamerrapport. Het programmaplan zal gedeeld worden met de raad.

Tot slot

Zoals hierboven weergegeven wordt er al gewerkt aan diverse aanbevelingen binnen de diverse lopende projecten. Dit betekent ook dat de raad in 2025 op diverse momenten zal worden meegenomen in de voortgang van de ontwikkelingen rondom voorzieningen.

Met vriendelijke groet,
burgemeester en wethouders,
de secretaris,

de burgemeester,

P.M. Schuit

H. Sahin

Nawoord rekenkamer

Geacht college,

Wij danken u voor de positieve en uitgebreide reactie op onze conclusies en aanbevelingen. Samen met de beschrijving van de inspanningen die nu al verricht (zullen) worden om het voorzieningenniveau in lijn te brengen met de groei van Rijswijk bevat uw reactie veel nuttige informatie voor raadsleden. Wellicht ten overvloede wijzen wij op de laatste aanbeveling aan u als college: "Koppel de uitvoering van deze aanbevelingen aan de geplande acties naar aanleiding van het gemeentelijk onderzoek en rapporteer aan de raad binnen een jaar over de voortgang".

We adviseren u om naast de opvolging van de aanbevelingen en de geplande acties naar aanleiding van het gemeentelijk onderzoek, ook deze bestuurlijke reactie mee te nemen, zodat er voor de Raad een compleet beeld ontstaat van alle inspanningen die al geleverd worden en die gepland zijn.

Nota van Bevindingen

1. Vooraf: de Rijswijkse opgave

De opgave van bevolkingsgroei in relatie tot lokale voorzieningen

Een veranderende bevolking heeft impact op het lokale voorzieningenniveau

De bevolking van Nederland blijft volgens het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) en het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) tot 2050 doorgroeien. In hun regionale bevolkings- en huishoudingsprognose uit 2022 komt naar voren dat de bevolkingsgroei in Nederland zich met name concentreert in de Randstad en andere stedelijke gebieden. De gemeente Rijswijk bevindt zich volgens de prognose van PBL en CBS in de top vijftien van gemeenten die tot 2050 haar inwoneraantal het meest ziet toenemen. Volgens de prognose zal de bevolking van Rijswijk tot 2035 met 27 procent toenemen ten opzichte van 2021, en tot 2050 nog eens met 17 procent ten opzichte van 2035.⁶ De bevolkingsgroei staat niet op zichzelf. Er zijn meer demografische ontwikkelingen die leiden tot een flinke verandering in de omvang en samenstelling van de bevolking. Denk aan de verdere verstedelijking van de Randstad, de trek van inwoners van het platteland naar stedelijke gebieden, de (dubbele⁷) vergrijzing en migratie.

Deze sociaaleconomische ontwikkelingen leiden samen tot een flinke verandering in de omvang en samenstelling van de bevolking. En dat heeft grote gevolgen voor de publieke voorzieningen. De staatscommissie demografische ontwikkelingen 2050 ging daar in haar eindrapport van maart 2024 uitvoerig op in en constateerde dat er keuzes moeten worden gemaakt om de kwaliteit van het voorzieningenniveau in Nederland op peil te houden.⁸ Net als andere gemeenten moet de gemeente Rijswijk hier op anticiperen in haar gevoerde beleid en waar nodig dit beleid aanpassen.

De gemeente Rijswijk staat in het voorzieningenbeleid niet op zichzelf, maar werkt intensief samen met andere gemeenten, met de provincie en eveneens met inwoners, maatschappelijke partners, ondernemers en bedrijven. Voor veel voorzieningen is in eerste instantie niet de gemeente zelf aan zet, maar zijn één of meer van deze partners direct verantwoordelijk voor de kwaliteit en toegankelijkheid van de betreffende voorziening. Tegelijkertijd heeft de gemeente Rijswijk als lokale overheid wel vaak een eindverantwoordelijkheid voor bepaalde voorzieningen, denk bijvoorbeeld aan de kwaliteit van de openbare ruimte.⁹

De Agenda Stadsontwikkeling als leidraad voor het voorzieningenbeleid?

De gemeente Rijswijk heeft geen integraal beleidskader voor voorzieningen opgesteld. Het gemeentelijk beleid op het gebied van voorzieningen is vervat in een veelvoud aan beleidskaders, nota's en visiedocumenten over thema's als de openbare ruimte, woningbouw en het sociaal domein. Wel kent de gemeente Rijswijk een zogeheten Agenda Stadsontwikkeling. Dit document biedt een overzicht in beleidsdoelstellingen en maatregelen uit alle gemeentelijke domeinen. De Agenda is

---

⁶ Planbureau voor de Leefomgeving en Centraal Bureau voor de Statistiek (2022). PBL/CBS regionale bevolkings- en huishoudingsprognose 2022: [link](#).

⁷ Dubbele vergrijzing houdt in dat binnen de groter wordende groep van 65-plussers het aandeel toeneemt van 80-plussers, die gemiddeld een grotere zorgbehoefte hebben.

⁸ Staatscommissie Demografische Ontwikkelingen 2050 (2024). Eindrapport: [link](#).

Zie verder ook o.a. VNG/Divosa (2023). De waarde van het sociaal domein: [link](#); en Sociaal en Cultureel Planbureau (2020). De sociale staat van Nederland: [link](#).

⁹ Onder de Omgevingswet heeft de gemeente samen met bedrijven en inwoners een algemene zorgplicht voor een veilige en gezonde leefomgeving, zie: Informatiepunt Leefomgeving (geen datering). Zorgplicht in de Omgevingswet: [link](#).

blijkens de voor dit onderzoek gevoerde gesprekken opgesteld om inzicht te bieden in de knelpunten en uitdagingen die voortkomen uit de groei van Rijswijk.

De Agenda Stadsontwikkeling is niet opgesteld met enkel het oog op de voorzieningen, maar gaat daar wel op in. De belangrijkste inhoudelijke aanleiding van de Agenda is namelijk dat er zorgen waren dat het voorzieningenaanbod achterblijft bij diverse gebiedsontwikkelingen. Voor accommodaties waar de gemeente verantwoordelijk is ontstaat onder meer een tekort bij basisscholen en in mindere mate binnensportaccommodaties. Bij voorzieningen waar de gemeente niet verantwoordelijk is, ontstaat een tekort aan huisartsen en andere eerstelijnszorg alsook aan kinderopvang. Verder zijn er een paar knelpunten die niet toenemen in omvang vanwege de groei van de stad, maar waarvoor wel aandacht is om de stad toekomstbestendig en leefbaar te houden. Dit zijn natuurverbindingzones, kwaliteit van de openbare ruimte, de klimaatbestendigheid en het aantal ruimtes om te ontmoeten.¹⁰

De Agenda bevat geen nieuw beleid, maar richt zich op de uitvoering van bestaand beleid. De Agenda biedt wel een belangrijk overzicht van maatregelen voor de korte tot middellange termijn, gecentreerd rond een vijftal thema's. Het Programma Stadsontwikkeling, waar de Agenda het startdocument voor vormt, heeft als doel om een prioritering aan te brengen in de maatregelen die de Agenda benoemt. Uit de gevoerde gesprekken komt naar voren dat in het Programma Stadsontwikkeling met name aandacht is voor de ruimtelijke ontwikkeling van Rijswijk en in mindere mate voor de diverse typen voorzieningen waar bij een groeiende stad beroep op wordt gedaan. Het Programma is er ook niet op gericht om alle typen voorzieningen te dekken.

Zoals in de onderzoeksverantwoording is toegelicht, is de Agenda Stadsontwikkeling voor dit onderzoek als startpunt gehanteerd om inzicht te krijgen in de aard en omvang van het voorzieningenbeleid. Uit de documentanalyse en de gevoerde gesprekken bleek echter dat de Agenda voor veel betrokken medewerkers uit verschillende domeinen onbekend is en dat de thematische indeling in de Agenda in de praktijk niet door Rijswijk wordt gehanteerd. Om die reden hebben de onderzoekers een eigen thematische indeling gemaakt om de verschillende bevindingen over het voorzieningenbeleid te clusteren. In paragraaf 1.2 wordt hier nader op ingegaan.

Gezonde groei heeft politieke en bestuurlijke aandacht

De groei van de stad heeft de aandacht van politiek en bestuur in Rijswijk, zo blijkt alleen al uit de titel van coalitieakkoord 2022-2026: Gezonde Groei. De coalitie benoemt dat Rijswijk een groeiende stad is, wat invloed heeft op onder andere stadsontwikkeling, woningbouw en mobiliteit. Dit betekent volgens de coalitie dat er maatregelen genomen moeten worden om de stad leefbaar, bereikbaar en toekomstbestendig te houden. In het coalitieakkoord is bij een aantal thema's expliciet aandacht voor de gevolgen van de bevolkingsgroei voor het voorzieningenniveau. De afspraken hierover zijn hieronder beknopt weergegeven.

- / **Sociale kwaliteit van de stad.** De coalitie spreekt de ambitie uit om in te zetten op toegankelijke zorg- en welzijnsvoorzieningen om hiermee de zelfredzaamheid van inwoners te versterken en de behoefte aan zwaardere en duurdere vormen van zorg te verminderen. De coalitie signaleert dat de kwaliteit van de leefomgeving in de gemeente onder druk staat vanwege het stijgende inwoneraantal, een stijgend aantal ouderen, meer eenzaamheid en uitdagingen rondom geluid en luchtkwaliteit. Om het aanbod op het gebied van zorg, welzijn, sport en bewegen op peil te houden voor een groeiend aantal inwoners, zet de coalitie in op:

¹⁰ Gemeente Rijswijk (2022). *Agenda Stadsontwikkeling*, p. 4.

- Aanbod verspreid over de stad met aandacht voor breed gebruik van accommodaties de hele dag door het hele jaar heen
  - Stimuleren van vorming en exploitatie van eerstelijns zorgaanbod, waar nodig door het reserveren van ruimte in ontwikkelplannen en het stimuleren van ruimte voor gezondheidsfuncties in overleg met zorgverzekeraars
  - Inzet voor spreiding van voorzieningen in regionaal verband. Dit is van belang voor breedtesporten die binnen de gemeente niet ruimtelijk gefaciliteerd kunnen worden, maar waar samenwerking met buurgemeenten loont. Tevens doet de gemeente mee aan discussies over de beschikbaarheid van ziekenhuiscapaciteit in de regio.
  - Verlenging en uitbreiding van de pilot praktijkondersteuners jeugd bij huisartsen
- / **Stadsontwikkeling.** De coalitie wil tegen de achtergrond van de groei van de stad het kleinschalige karakter van Rijswijk behouden. De coalitie kondigt een pakket aan maatregelen aan om de stad op lange termijn leefbaar te houden. Een aantal maatregelen die raken aan voorzieningen zijn:
- Vooruitlopend op de omgevingsvisie wordt samen met inwoners, projectontwikkelaars en corporaties een visie ontwikkeld op sociale samenhang en leefbaarheid inzake de verdichting van de stad.
  - Aan de raad wordt een retailvisie voorgelegd.
  - Er wordt een eenduidige huurprijs voor maatschappelijke organisaties vastgelegd
  - Bij de ontwikkeling van parken wordt gezorgd voor differentiatie waarbij per park wordt gekozen voor een meer recreatieve bestemming of een bestemming waarbij rust en cultuurhistorische waarde centraal staat.
  - De gemeente kan op strategische locaties grondposities verwerven om een bijdrage te leveren aan onder andere het aanbieden van maatschappelijke voorzieningen.
- / **Openbare ruimte en leefbaarheid.** De coalitie ziet de openbare ruimte als visitekaartje van de stad, die zou moeten uitnodigen tot ontspannen, bewegen en ontmoeten. Zo draagt de openbare ruimte bij aan een gezonde leefomgeving. Deze gezonde leefomgeving is des te belangrijker voor een groeiende stad. Daarom moet volgens de coalitie een balans worden gevonden tussen zaken als schone lucht, omgaan met hittestress en verdroging enerzijds en economische en maatschappelijke activiteiten anderzijds.

Het coalitieakkoord is uitgewerkt in een collegewerkprogramma 2022-2026, waarin per thema uit het coalitieakkoord is opgenomen hoe ambities worden uitgewerkt in acties, welke resultaten dit moet opleveren en wanneer deze resultaten moeten zijn bereikt (gespecificeerd per halfjaar in de collegeperiode). Het collegewerkprogramma is een document dat continue wordt geactualiseerd in lijn met de P&C-cyclus.¹¹ De acties in het programma zijn in wisselende mate concreet uitgewerkt met een geoperationaliseerde resultaatomschrijving en een deadline of tijdsperiode – soms expliciet verbonden aan een (nog op te stellen) beleidskader. Zo geldt voor de aanleg van de skatebaan aan de Treubstraat dat deze is voorzien van een tijdsindicatie van realisatie in 2022. Voor een hieraan gerelateerde actie, het opstellen van een speeltuinbeleid in samenwerking met de speeltuinverenigingen, staat de periode 2023 – begin 2025 vermeld.¹²

In de voor dit onderzoek gevoerde gesprekken is veelvuldig verwezen naar de Kadernota van 2024. Deze Kadernota laat volgens gesprekspartners zien dat de gemeente Rijswijk ten aanzien van voorzieningen de komende periode keuzes zal moeten maken. De financiële positie van de gemeente staat namelijk onder druk door lagere inkomsten van het Rijk en hogere uitgaven voor de stad (onder meer in de jeugdzorg). In de Kadernota zijn daarvoor verschillende scenario's en mogelijkheden nader

¹¹ Gemeente Rijswijk (2022). *Collegewerkprogramma 2022-2026*, p. 1.

¹² *Ibid.*, p. 13.

uitgewerkt.¹³ Ten aanzien van voorzieningen heeft het college onder meer aan de raad voorgesteld om te korten op het welzijnsbudget en het beheer van de openbare ruimte. Tegelijkertijd geeft het college aan dat er ruimte blijft om (beperkt) te investeren, onder meer in diverse ruimtelijke projecten, de aanpak van armoede en het speeltuinenbeleid.¹⁴

Desondanks zijn er op de lange termijn nog diverse fundamentele keuzes te maken die ook hun weerslag zullen hebben op het voorzieningenniveau in Rijswijk, in de eerste plaats bij de gemeentebegroting voor 2025 en het daar te presenteren Lange Termijn Investeringsprogramma (LTIP).¹⁵ Dit LTIP zou aanvankelijk bij de Kadernota 2025 worden opgeleverd, maar dit is niet gelukt omdat er veel extra inzet moest worden gepleegd wegens de dynamiek rond de financiële verhouding met het Rijk.¹⁶ De planning is nu om het LTIP bij de begroting voor 2025 op te leveren. De bevindingen in dit rapport over de financiële dekking van voorzieningen in dit rapport geven een indicatie van de huidige stand van zaken, maar kunnen dus op een gegeven moment door de actualiteit worden ingehaald.

Verkenning langs vijf inhoudelijke thema's

In bovenstaande paragraaf is een toelichting gegeven op de algemene visie en doelstellingen van de gemeente Rijswijk ten aanzien van voorzieningen. In de volgende hoofdstukken wordt langs de onderstaande vijf inhoudelijke thema's inzicht gegeven in het gemeentelijk voorzieningenbeleid. Per hoofdstuk wordt ingegaan op een viertal perspectieven: beleid, bestuur en samenleving, uitvoering en beheer en financiën. Ten slotte wordt per hoofdstuk ingegaan op de kansen en risico's die voor de voorzieningen binnen dat thema zijn aan te wijzen.

1. Maatschappelijke voorzieningen: Dit betreft gemeentelijke voorzieningen op het gebied van welzijn, zorg en onderwijshuisvesting.

2. Vrijtijdsbesteding: Hier vallen voorzieningen onder op het gebied van sport en spelen, kunst, cultuur en recreatie.

3. Buitenruimte: Dit betreffen voorzieningen in de openbare ruimte van Rijswijk, denk aan het openbaar groen en voorzieningen op het gebied van mobiliteit, bereikbaarheid en klimaatadaptatie

4. Economie: Denk hierbij aan voorzieningen op het gebied van bedrijvigheid, detailhandel, horeca en toerisme.

5. Gebiedsontwikkeling: Bij dit thema wordt ingegaan op de wijze waarop bij gebiedsontwikkelingen aandacht is voor voorzieningen.

¹³ Gemeente Rijswijk (2024). Kadernota 2025, p. 3.

¹⁴ Ibid., pp. 6-7.

¹⁵ Gemeente Rijswijk (2024). Raadsinformatiebrief Kadernota 2025.

¹⁶ Gemeente Rijswijk (2024). Kadernota 2025, p. 43.

De bevindingen per thema worden hieronder alvast op hoofdlijnen samengevat, zodat het mogelijk is om de thema's te kunnen vergelijken en kansen en risico's per thema te zien.

Onderzoeks-perspectieven	Maatschappelijke voorzieningen	Vrijtijdsbesteding	Buitenruimte	Economie	Gebieds-ontwikkeling
Beleid	De gemeentelijke visie en doelstellingen voor welzijn zijn vervat in de Brede Welzijnsnota. De gemeente heeft geen wettelijke taak op het gebied van eerstelijns gezondheidszorg. In de woonzorgvisie wordt geanticipeerd op de groei van de doelgroep senioren. De gemeente hanteert ruimtenormen voor onderwijshuisvesting.	Voor spelen bestaat er een duidelijke referentienorm. In de cultuurvisie wordt geen koppeling gemaakt met bevolkingsgroei. Er is nog geen centraal beleidskader voor sport, wel is de benodigde capaciteit onderzocht.	De Omgevingsvisie wordt het richtinggevend kader voor de buitenruimte. De inrichting van de openbare ruimte moet bijdragen aan sociale doelen. De gemeente wil het karakter als groene woonstad behouden. De bevolkingsgroei gaat gepaard met een toename van de mobiliteit. Klimaatadaptatie en de energietransitie brengen diverse uitdagingen met zich mee.	In het retail- en horecabeleid zijn aanbod en vraag duidelijk in beeld. Wat betreft Economie en werkgelegenheid zijn doelstellingen en maatregelen geformuleerd, maar niet in verband gebracht met bevolkingsgroei.	In de woonvisie is het versterken en differentiëren van de woonvoorraad de centrale opgave. De woonvisie anticipeert op bevolkingsgroei, maar niet op specifieke voorzieningen.
Bestuur en samenleving	De raad heeft beleidskaders vastgesteld voor welzijn en onderwijs en heeft aandacht gevraagd voor de eerstelijnszorg en onderwijs in brede zin.	Op het gebied van spelen betreft de gemeente vooral de buurt, bij cultuur en sport worden de relevante organisaties betrokken.	Inwoners zijn met name betrokken in het traject richting de Omgevingsvisie. De belangenafweging bij besluitvorming is een aandachtspunt.	De raad dringt aan op werk voor praktisch geschoolden. De uitvoering van de economische visie komt tot stand in contacten met ondernemers.	Inwoners zijn met name betrokken bij specifieke projecten. Bestuurlijke aansturing vindt plaats met gebiedspaspoorten en ontwikkelkaders.

Uitvoering en beheer	De gemeentelijke aanpak is nader uitgewerkt in de uitvoeringsagenda Welzijn. De gemeente heeft geen of beperkt taken voor eerstelijnszorg en kinderopvang. De gemeente neemt de verantwoordelijkheid voor de renovatie van schoolgebouwen op zich.	Voor spelen bestaat er een duidelijk uitvoeringsplan, bij cultuur bestaat de inzet vooral uit het voeren van gesprekken met organisaties de gemeente subsidieert.	Concurrentie om het gebruik van de buitenruimte vraagt om politieke keuzes. De gemeente heeft een strategie uitgewerkt voor de ontwikkeling van mobiliteit. De aanpak van klimaatadaptatie is in ontwikkeling.	In de uitvoering gaat wonen snel boven werken. Een gebrek aan inzicht in type opleidingsniveau in relatie tot de werkgelegenheid hindert de uitvoering van specifieke beleidsdoelstellingen.	De organisatie streeft naar integraal werken bij gebiedsontwikkelingen. Diverse projecten laten verschillen zien in de aanpak voor voorzieningen.
Financiën	De gemeente kan beperkt sturen op de uitgaven voor zorg en welzijn. Het integraal huisvestingsplan voor onderwijs bevat een financiële meerjarenstrategie.	Financiële middelen voor spelen zijn voor de komende jaren gereserveerd. Voor cultuurvoorzieningen komt er weinig tot geen geld bij. Binnen Rijswijk worden kapitaallasten vaak niet automatisch gereserveerd bij vervangings-investeringen. Dit geldt ook voor cultuur en sport.	Kapitaalgoederennota's borgen de middelen voor de buitenruimte. De raad heeft besloten aanvullende groenambities vooralsnog niet uit te voeren. De kosten en baten van klimaatadaptatie kunnen lastig inzichtelijk gemaakt worden.	Er is momenteel onvoldoende capaciteit om goed uitvoering te geven aan de beleidsdoelstellingen.	Financiën voor voorzieningen bij gebiedsontwikkeling zijn binnen projecten opgenomen. Het LTIP kan een middel zijn voor voorzieningen bij gebiedsontwikkelingen, maar is nog niet gerealiseerd.
Kansen	Een duidelijke doelstelling hoeveel eerstelijnszorg wenselijk is en wat de gemeente <i>binnen haar mogelijkheden</i> doet om hierop in te zetten kan het gesprek tussen raad	Voor het thema sport mist een centraal beleidskader: Hierdoor wordt nu vooral gevaren op de behoeften van verenigingen en normen die blijken uit verschillende onderzoeken. De kaderstellende rol van de	Voorzieningen in de buitenruimte kunnen bijdragen aan maatschappelijke doelen. In de visie op de inrichting van de openbare ruimte, openbaar groen,	De gemeente kan proberen om meer inzicht te krijgen in het type opleidingsniveau in relatie tot de werkgelegenheid en de mate waarin het aanbod van werk	Gebiedsontwikkelingen kunnen ingrijpend zijn. Dit is een kans wat betreft voorzieningen. Gebiedsontwikkelingen bieden de kans om te werken aan het voorzieningenniveau in

	<p>en college hierover faciliteren.</p>	<p>raad kan versterkt worden door haar in de gelegenheid te stellen om de gewenste normen te laten vaststellen. Het wederzijds betrekken van ruimtelijke ontwikkelingen in het maatschappelijk domein, zoals sporthallen, en de gebiedsontwikkelingen in het ruimtelijk domein kan ertoe leiden dat projectmatig werken integraler en meer gestructureerd wordt toegepast en uitvoeringsproblemen in het maatschappelijk domein worden voorkomen.</p> <p>De gemeente huisvest zelf een bibliotheek. Dit biedt kansen inzake de huisvesting van voorzieningen die de gemeente wil ondersteunen. Tevens komt er waarschijnlijk een financiële voorziening op basis waarvan de gemeente een uitkering van het Rijk krijgt per inwoner. Dit</p>	<p>mobiliteit en klimaatadaptatie wordt deze koppeling al gemaakt. Hiermee ligt er een kans om de voorzieningen in de buitenruimte nog beter de inwoners van Rijswijk te laten dienen, door bij te dragen aan veiligheid, gezondheid en beleving.</p> <p>Bij grote ruimtelijke ontwikkelingen zijn ingrepen in de openbare ruimte onvermijdelijk. Dat biedt de kans om de meest actuele visies en uitgangspunten wat betreft voorzieningen in de buitenruimte te realiseren.</p>	<p>aansluit bij de vraag. Dit sluit aan bij het amendement waarin de raad heeft besloten dat er aandacht moet zijn voor voldoende werkgelegenheid voor praktisch geschoolden in Rijswijk en de doelstelling om juist in het Kesslerpark kennisintensieve banen te creëren.</p> <p>Het team economische zaken kan nog beter worden betrokken bij (nieuwe) gebiedsontwikkelingen. Dit kan leiden tot een betere aansluiting van de gerealiseerde bedrijfsruimten bij de wensen van ondernemers die zich daar willen vestigen. Daarvoor is het wel van belang dat de gemeente goed contact houdt met ondernemers en bedrijven. De</p>	<p>brede zin en ook voor omliggende straten of buurten. Een voorziening heeft immers een bepaald verzorgingsgebied. Het realiseren van voorzieningen bij een gebiedsontwikkeling kan daardoor ook bijdragen aan het voorzieningenniveau van het omliggende gebied. Dit is een element wat in gebiedspaspoorten en ontwikkelkaders mogelijk explicieter terug kan komen.</p>
--	---	---	--	--	---

		zorgt voor stijgende inkomsten.		mogelijkheden om ruimte te reserveren voor de energietransitie kunnen beter worden benut wanneer het team economische zaken in een vroeger stadium – en meer structureel – aangesloten is bij de realisatie van gebiedsontwikkelingen. Zo wordt geborgd dat het gerealiseerde programma aansluit bij ondernemers die zich mogelijk willen vestigen.	
Risico's	De doelen onder de uitvoeringsagenda Welzijn zijn vrij concreet, maar de acties niet. Het risico hiervan is dat er minder goed kan worden gemonitord hoe ver de gemeente op streek is met het behalen van doelen, maar ook dat bij het niet behalen van doelen niet duidelijk is welke impact de	Bij veel fysieke gemeentelijke voorzieningen is er geen systematiek waardoor na afschrijving automatisch de benodigde kapitaallasten zijn gereserveerd voor de vervangingsinvestering. Dit geldt ook voor sport en cultuur. Het verbeteren hiervan kan worden gekoppeld aan het opstellen van een LTIP dan wel het opstellen van	Het streven om een integrale afweging te maken functioneert in de praktijk nog beperkt. Het risico is dat hierdoor suboptimale compromissen worden gesloten en dat kansen om ambities voor voorzieningen in de buitenruimte in samenhang te	De ambtelijke capaciteit binnen dit thema staat onder druk. Dit blijkt ook uit de voorgestelde bezuiniging op dit team in de Kadernota 2025. Te weinig ambtelijke capaciteit voor uitvoering kan ertoe leiden dat beleidsdoelstellingen	Bij gebiedsontwikkelingen worden niet alle voorzieningen gekwantificeerd. Ook worden niet alle benodigde voorzieningen meegenomen in de financiering. Dit is met name een risico voor maatschappelijke voorzieningen en

	<p>gemeentelijke activiteiten hebben gehad.</p> <p>Het Team sociaal domein is niet altijd tijdig of volledig aangehaakt bij nieuwe (project-)ontwikkelingen. Hoewel de organisatie van de gemeente Rijswijk integraal werken als uitgangspunt heeft, wordt de verbinding tussen de diverse domeinen volgens gesprekspartners niet altijd actief gelegd.</p> <p>Voor het thema Welzijn geldt in brede zin dat een groter aantal inwoners moet worden bediend met middelen die gelijk blijven of afnemen. Dat geldt voor activiteiten die gefinancierd worden uit de Brede Welzijnsnota en voor activiteiten die worden gefinancierd via subsidies aan</p>	<p>investeringsprognoses voor een langere looptijd dan vier jaar.</p> <p>Voor het thema cultuur is er sprake van gelijkblijvende inkomsten en stijgende kosten. Tevens wordt geen rekening gehouden met de groei van de stad. Hierdoor kan het cultuuraanbod in Rijswijk mogelijk anderszins verschromelen.</p>	<p>realiseren mogelijk niet worden benut.</p> <p>De horizon waarmee naar voorzieningen in de buitenruimte wordt gekeken verschilt erg. Het realiseren van parkeerplekken bij een ruimtelijke ontwikkeling is bijvoorbeeld een eenmalige exercitie, terwijl het verbeteren van de biodiversiteit een langere termijn kent. Dit maakt het in samenhang afwegen van voorzieningen in de buitenruimte des te ingewikkelder.</p>	<p>niet nagestreefd kunnen worden.</p> <p>De sterke nadruk op woningbouw kan ertoe leiden dat te snel wordt gekozen voor het reserveren van te weinig ruimte voor werkbestemmingen. Het opstellen van een referentienorm kan hierbij mogelijk soelaas bieden.</p>	<p>voorzieningen op het gebied van vrijetijdsbesteding en economie. Dit hangt samen met het risico dat er bij gebiedsontwikkelingen met name aandacht is voor woningbouw, groen en mobiliteit en minder voor andere typen voorzieningen.</p> <p>De koppeling tussen een gebiedsontwikkeling en het toekomstige beheer wordt niet altijd gemaakt. Het risico bestaat daardoor dat de nieuw gerealiseerde voorzieningen op de lange termijn niet op hetzelfde kwaliteitsniveau beheerd kunnen worden.</p>
--	--	---	---	---	---

	<p>welzijnsorganisaties, dit onder andere doordat het uitgangspunt is dat subsidies niet worden geïndexeerd. Hierdoor bestaat een risico op verschraving van het aanbod.</p>				
--	--	--	--	--	--

2. Maatschappelijke voorzieningen

Onder het thema maatschappelijke voorzieningen vallen drie onderwerpen: welzijn, zorg en onderwijs. Ten aanzien van sommige voorzieningen heeft de gemeente een wettelijke rol, soms als uitvoerder van landelijk beleid en soms als toetsers of toezichthouder op het gebied van kwaliteit. Het effect van de bevolkingsgroei of samenhangende demografische ontwikkelingen op maatschappelijke voorzieningen is groot, omdat vrijwel iedereen wel een beroep doet op één of meer voorzieningen. Maar ook omdat gemeenten een groter takenpakket krijgen dat niet altijd gepaard gaat met een grotere financiële bijdrage van het Rijk. Denk bijvoorbeeld aan de uitvoering van inkomensregelingen zoals de energietoeslag die door gemeenten moet worden uitgekeerd.

Beleid

De gemeentelijke visie en doelstellingen voor welzijn zijn vervat in de Brede Welzijnsnota

Onder het thema Welzijn valt de uitvoering van WMO-taken en de uitvoering van de Participatiewet en de jeugdwet. Bij WMO-taken gaat het om een wettelijke verplichting voor gemeenten om ondersteuning te bieden aan mensen met een beperking zodat zij zo lang mogelijk zelfstandig thuis kunnen wonen. Hieronder vallen het bieden van ondersteuning van participatie, begeleiding en dagbesteding, een beschermde woonomgeving voor mensen met een psychische stoornis, ondersteuning aan mantelzorgers en opvang in geval van huiselijk geweld. Vanuit de Jeugdwet levert de gemeente op basis van een wettelijke verplichting jeugdzorg aan jongeren met bijvoorbeeld psychische en mentale problemen of een fysieke of verstandelijke beperking. Vanuit de Participatiewet ondersteunt de gemeente mensen bij het vinden van werk en inkomen.

Een deel van deze taken wordt uitgevoerd door de Stichting Welzijn Rijswijk. Uit de jaarrekening¹⁷ blijkt dat deze stichting onder andere wijkcentra en ontmoetingsruimtes in de stad organiseert, individueel sociaal-maatschappelijk advies geeft en een eigen vrijwilligerscentrum heeft. Een aantal van deze taken wordt uitgevoerd door enkele andere kleinere stichtingen die hiervoor gemeentelijke subsidies ontvangen.

Naast deze basistaken pleegt de gemeente ook extra inzet op het terrein van het voorkomen van eenzaamheid, het ondersteunen van mantelzorgers, het ondersteunen van verenigingen en vrijwilligersorganisaties en het inclusiever maken van de Rijswijkse samenleving. Deze inzet is per thema opgenomen in de Brede welzijnsnota uit 2021¹⁸. In de nota is de groei van de stad niet als expliciete opgave benoemd. Behalve het thema inclusie kent elk thema concrete en kwantitatieve uitvoeringsdoelen. Ook zijn er voor ieder thema maatregelen geformuleerd. Deze worden verder uitgewerkt in de uitvoeringsagenda Welzijn 2023 – 2025, die in paragraaf 2.3 wordt behandeld.

De gemeente heeft geen wettelijke taak op het gebied van eerstelijns gezondheidszorg

De gemeente Rijswijk heeft geen wettelijke taak en geen specifiek beleid op het gebied van het aanbieden van eerstelijns gezondheidszorg (huisartsen, tandartsen, fysiotherapeuten en dergelijke). In 2022 heeft Hadoks, een koepelorganisatie van huisartsen in onder andere Rijswijk, een wijkkaart opgeleverd waaruit blijkt dat in 14 van de 32 buurten er onvoldoende huisartsenpraktijken zijn.¹⁹ Tevens

¹⁷ Stichting Welzijn Rijswijk (2024). Jaarrekening Stichting Welzijn Rijswijk. Geraadpleegd op 23 september 2023 via <https://welzijn-rijswijk.nl/wp-content/uploads/2024/05/Stichting-Welzijn-Rijswijk-Jaarrekening-2023.pdf>

¹⁸ Gemeente Rijswijk (2021). Brede Welzijnsnota 2021 sterker door sociale samenhang.?

¹⁹ Hadoks (2022). Wijkkaart huisartsen 2022.

blijkt dat het tekort richting 2030 verder zal oplopen.²⁰ In het onderzoek is de groei van het inwoneraantal in Rijswijk meegenomen in de berekening. Benoemd wordt dat de vraag naar huisartsenzorg zal stijgen in specifieke groeiwijken in Rijswijk.²¹

In de woonzorgvisie wordt geanticiepeerd op de groei van de doelgroep senioren

Naast de welzijnsnota heeft de gemeente Rijswijk een Woonzorgvisie 2021 – 2030.²² Vanaf 2026 zijn gemeenten verplicht een woonzorgvisie te hebben. De woonzorgvisie borduurt voort op wat er in de woonvisie 2015-2025 (zie ook hoofdstuk 6 'Gebiedsontwikkeling') is aangegeven over de diverse opgaven op het gebied van wonen. De woonzorgvisie maakt daarbij vooral inzichtelijk wat de woonzorgopgaves zijn voor kwetsbare doelgroepen.²³

De missie is het bieden van de mogelijkheid aan kwetsbare Rijswijkers om in Rijswijk te (blijven) wonen. De hieruit volgende visie is het zorgen voor voldoende woonzorgaanbod voor deze doelgroep. In de Woonzorgvisie is aandacht voor de groei van het aantal inwoners van de stad en specifiek voor de groei van de doelgroep senioren. Via een analyse van de vraag en het aanbod is de behoefte aan geschikte woningen onderzocht. Hieruit volgen specifieke doelen qua aantallen woningen voor de doelgroepen senioren met toenemende kwetsbaarheid, mensen met een verstandelijke beperking en (psychisch) kwetsbare volwassenen. Concrete maatregelen bestaan vooral uit het aanjagen van initiatieven van projectontwikkelaars en burgers, het bemiddelen tussen verschillende partijen en het binnen de gemeente laten samenwerken van het sociaal en het ruimtelijk domein zodat beschikbare ruimte kan worden gesignaleerd en naar een passende bestemming kan worden gezocht.

De gemeente hanteert ruimtenormen voor onderwijshuisvesting

De gemeente heeft een zorgplicht voor onderwijshuisvesting van het primair, voortgezet en speciaal onderwijs. Op grond van nationale wetgeving is de gemeente verplicht bij verordening een regeling voor onderwijshuisvesting vast te stellen. De verordening bevat ruimtenormen waaruit afgeleid kan worden hoeveel ruimte gereserveerd moet worden voor onderwijs per in de gemeente woonachtige leerling.²⁴

De gemeente Rijswijk heeft in 2021 een Integraal Huisvestingsplan vastgesteld dat functioneert als meerjarig beleidskader voor het onderwijshuisvestingsbeleid. In het integraal huisvestingsplan wordt gebruik gemaakt van prognoses over de groei van de stad en de prognoses over de groei van het aantal leerlingen. Op basis hiervan wordt een berekening gemaakt van de benodigde ruimte voor nieuwe scholen en de hiermee samenhangende benodigde investeringen voor de gemeente.²⁵

Op het gebied van kinderopvang hanteert de gemeente geen referentienormen. Het realiseren van kinderopvang is namelijk geen gemeentelijke taak. In de beleidsnotitie onderwijsachterstanden en peuteropvang staat wel dat de gemeente wil stimuleren dat 90% van alle peuters gebruik maakt van voorschools aanbod op het gebied van kinderopvang.²⁶ Uit de gevoerde gesprekken blijkt dat er bij het

---

²⁰ Hadoks (2022). *Wijkaart huisartsen 2030*.

²¹ Hadoks (13 mei 2022). *Arbeidsmarktproblematiek huisartsenzorg: Onderzoek naar knelpunten en oplossingsrichtingen*.

²² Gemeente Rijswijk (12 oktober 2021) *Woonzorgvisie 2021 – 2030*: [link](#).

²³ *Ibid.*, p. 5.

²⁴ Gemeente Rijswijk (14 september 2021). *Verordening voorzieningen huisvesting onderwijs gemeente Rijswijk 2022*: [link](#).

²⁵ Gemeente Rijswijk (1 oktober 2021). *Integraal Huisvestingsplan Rijswijk*.

²⁶ Gemeente Rijswijk (2020). *Beleidsnotitie onderwijsachterstandenbeleid en peuteropvang*.

realiseren van nieuwe gebiedsontwikkelingen aandacht is voor de ruimtevrage van kinderopvang. Deze wordt vaak samen met de ruimtevrage voor scholen gerealiseerd.

Bestuur en samenleving

De beleidskaders voor welzijn en onderwijs zijn door de raad vastgesteld

Voor het gedeelte welzijn is de brede welzijnsnota op voorstel van het college door de raad vastgesteld op 15 december 2020.²⁷ De thema's hieruit zijn door het college uitgewerkt en deze uitwerking is aan de raad aangeboden via de Uitvoeringsagenda Welzijn 2023 – 2025. Voorafgaand aan de uitvoeringsagenda is met betrokken burgers en maatschappelijke organisaties gesproken. Ook heeft de Adviesraad Sociaal Domein een advies uitgebracht dat in de agenda is verwerkt.²⁸

Voor het gedeelte onderwijs heeft de gemeente een verordening voorzieningen huisvesting onderwijs, in 2021 vastgesteld door de gemeenteraad op voorstel van het college.²⁹ Voor basisonderwijs geldt dat de gemeente niet in directe zin de vestiging van een school in een nieuwe wijk kan bewerkstelligen. De vestiging van een nieuwe school gebeurt namelijk via een particulier initiatief waarna de Minister van Onderwijs besluit of de school er komt. Nadat de minister dit heeft besloten, is het aan de gemeente om te voorzien in huisvesting. Uit de gevoerde gesprekken blijkt dat bij gebiedsontwikkelingen vaak vooraf rekening wordt gehouden met de benodigde ruimte voor scholen en dat de gemeente zelf actief met schoolbesturen overlegt om te bezien in hoeverre zij bereid zijn om een uitbreiding van hun school of dependance voor een nieuwe wijk te realiseren.

Voor eerstelijnszorg geldt dat de gemeente geen directe taak heeft, maar wel in overleg kan treden met huisartsen over hun huisvestingssituatie. Hoewel de gemeente in nieuwe gebiedsontwikkelingen kan zorgen voor ruimtereserveringen voor voorzieningen zoals huisartsen, ligt de keuze om zich ergens te vestigen bij een huisartsenpraktijk zelf.

De raad heeft aandacht gevraagd voor de eerstelijnszorg en het onderwijs in Rijswijk

In 2024 heeft de raad gesproken over eerstelijnszorg nadat een huisarts via een ingezonden brief haar huisvestingssituatie onder de aandacht had gebracht.³⁰ Volgens deze huisarts lijkt de gemeente de ontwikkeling van een eerstelijns gezondheidscentrum te blokkeren. De raad heeft hierover vragen gesteld in februari 2024.³¹ Daarop heeft het college de toezegging gedaan voor het zomerreces van 2024 met een brief te komen over de voortgang van het vinden van geschikte huisvesting voor huisartsen.³² Deze brief is op 9 juli aan de raad verzonden. Hierin licht het college toe met welke huisartsenorganisaties zij in gesprek is en wat de status is per mogelijke locatie. Het college geeft aan dit in het vervolg te zullen blijven doen. Verder wil het college aansluiten bij het H-team dat Den Haag heeft opgericht om communicatie tussen huisartsen te verbeteren. Ten slotte refereert het college aan haar lopende onderzoek naar het voorzieningenniveau waar mogelijk ook een strategie voor huisartsen uit kan volgen.³³

---

²⁷ Gemeente Rijswijk (2020). Raadsvergadering 15 december 2020: [link](#).

²⁸ Gemeente Rijswijk (6 december 2022). Raadsinformatiebrief Uitvoeringsagenda Welzijn 2023 – 2025: [link](#).

²⁹ Gemeente Rijswijk (14 september 2021). Verordening voorzieningen huisvesting onderwijs gemeente Rijswijk 2022: [link](#).

³⁰ Gemeente Rijswijk (2024). Ingezonden brief huisarts: [link](#).

³¹ Gemeente Rijswijk (27 februari 2024). Concept verslag Raadsvergadering 27 februari 2024: [link](#).

³² Gemeente Rijswijk (30 april 2024). Overzicht met openstaande toezeggingen per 30 april 2024: [link](#).

³³ Gemeente Rijswijk (9 juli 2021). Brief Huisvesting Huisartsenzorg. Geraadpleegd op 23 september 2024 via: <https://rijswijk.raadsinformatie.nl/document/14507765/1#search=%22RIB%2024%20-%20056%22>

Op voorstel van het college is het integraal huisvestingsplan vastgesteld door de raad op 14 september 2021.³⁴ De beleidsnotitie onderwijsachterstanden en peuteropvang is niet door de raad vastgesteld, maar wel ter informatie door het college aan de raad gezonden. Op het gebied van voortgezet onderwijs heeft de raad aandacht voor het oplossen van het personeelstekort, bijvoorbeeld door het stellen van vragen hierover in september 2023.³⁵ Het college heeft geantwoord dat zij geen directe taak heeft inzake personeelstekorten in het onderwijs, maar dat zij hierover wel overleg pleegt met schoolbesturen.³⁶

Uitvoering en beheer

In de uitvoeringsagenda Welzijn is de gemeentelijke aanpak nader uitgewerkt

In de uitvoeringsagenda Welzijn 2023 – 2025³⁷ wordt de groei van de bevolking in de inleiding benoemd. Hierbij wordt gesteld dat de groep inwoners jonger dan 20 jaar en de groep inwoners ouder dan 65 jaar het hardst groeit. De uitvoeringsagenda bevat een aanpak op de thema's:

- / Eenzaamheid. Bij dit thema wordt benoemd dat met de uitvoeringsagenda wordt bekeken hoe kan worden bijgedragen aan nieuwe ontmoetingsruimten in de gebieden Te Werve en Het Havenkwartier (gebieden met woningbouw);
- / Mantelzorg: dit thema richt zich op de procentuele toename van het aantal mantelzorgers.
- / Vrijwilligers: dit thema richt zich op de procentuele toename van het aantal vrijwilligers.
- / Inclusie: dit thema bevat een aantal initiatieven, training en campagnes om inclusie te stimuleren en houdt geen verband met bevolkingsgroei.

De meeste uitvoeringsmaatregelen onder de thema's zijn niet concreet geformuleerd. Onder het thema mantelzorg staat bijvoorbeeld: 'De gemeente gaat inzetten op herkenning, erkenning en waardering.' Uit gesprekken blijkt dat bij de keuze voor de maatregelen de samenstelling van de bevolking in de toekomst is meegenomen. Er is namelijk in de maatregelen aandacht voor de toename van het aantal ouderen en jongeren. Desondanks wordt geen extra ambtelijke capaciteit of budget beschikbaar gemaakt naar aanleiding van de groei van de bevolking.

De gemeente heeft geen of beperkt taken voor eerstelijnszorg en kinderopvang

Voor eerstelijnszorg heeft de gemeente geen wettelijke taken op het gebied van uitvoering en beheer van voorzieningen. De gemeente beperkt zich tot een bemiddelende rol wanneer dat nodig is in het kader van huisvesting van bijvoorbeeld huisartsen. Voor kinderopvang geldt dat de gemeente uitsluitend taken heeft in het kader van toezicht en handhaving. Hiervan doet de gemeente jaarlijks verslag aan de gemeenteraad in een Jaarverslag Toezicht en Handhaving Kinderopvang.³⁸ De gemeente kan slecht functionerende kinderdagverblijven indien nodig een aanwijzing geven.

De gemeente neemt de verantwoordelijkheid voor renovatie van schoolgebouwen op zich

Het onderhoud van schoolgebouwen is de verantwoordelijkheid van schoolbesturen. Nieuwbouw komt voor rekening van de gemeente. De verantwoordelijkheid voor renovatie is niet wettelijk geregeld. De gemeente Rijswijk heeft de verantwoordelijkheid voor renovatie op zich genomen zodat bij gebouwen aan het einde van hun levensduur renovatie kan worden toegepast in plaats van nieuwbouw. Het moet

---

³⁴ Gemeente Rijswijk (14 september 2021). Raadsbesluit Integraal Huisvestingsplan: [link](#).

³⁵ Gemeente Rijswijk (5 september 2023). Raadsvragen Onderwijs: [link](#).

³⁶ Gemeente Rijswijk (5 september 2023). Raadsvergadering 5 september 2023: [link](#).

³⁷ Gemeente Rijswijk (7 februari 2023). Uitvoeringsagenda 2023 – 2025 Welzijn in Rijswijk: Sterker door sociale samenhang: [link](#).

³⁸ Gemeente Rijswijk (31 augustus 2023). Jaarverslag Toezicht en Handhaving Kinderopvang 2022: [link](#).

hierbij wel gaan om een renovatie waarmee de levensduur van het gebouw ten minste met 25 jaar wordt verlengd.³⁹ Rijswijk loopt vooruit op het wetsvoorstel doelmatige aanpak onderwijshuisvesting, waarin gemeenten wettelijk verantwoordelijk worden voor de renovatie van schoolgebouwen en het opstellen van een instandhoudingsplan voor onderwijshuisvesting. Op het moment van schrijven is de verwachting dat het wetsvoorstel in de tweede helft van 2024 aan de Tweede Kamer wordt aangeboden en de wet per 1 augustus 2025 zal ingaan.⁴⁰

Financiën

De gemeente kan beperkt sturen op de uitgaven voor zorg en welzijn

Een gedeelte van de taken op het gebied van zorg en welzijn betreft taken waarbij de gemeente geen volledige sturing heeft over de uitgaven. Een voorbeeld hiervan zijn de kosten voor jeugdhulp die de afgelopen 10 jaar 12,5% per jaar zijn gestegen. Hoewel de gemeente maatregelen neemt om deze kostenstijging in te dammen kan zij hier niet volledig zelfstandig over besluiten omdat het gaat over de uitvoering van wettelijke taken en omdat de uitvoering van deze taken deels ook plaatsvindt in regioverband.⁴¹

De uitvoeringsagenda welzijn kent een jaarlijks budget van €450.000 voor alle activiteiten in de jaren 2023, 2024 en 2025. Uit de kadernota 2025 blijkt dat voor de aankomende jaren dit budget verlaagd is tot €415.000.⁴² In de feitenverificatie is naar voren gekomen dat dit bedrag specifiek voor het jaar 2024 verder is verlaagd naar €346.600, voor 2025 naar €315.000 en met ingang van 2026 naar €115.000. De stijging van de bevolkingsgroei vertaalt zich in deze periode dus niet in een ontwikkeling van het budget. Uit gesprekken blijkt dat veel activiteiten op het gebied van welzijn moeten worden uitgevoerd met gelijkblijvende of dalende budgetten terwijl het inwoneraantal groeit. In de kadernota valt verder op dat een groot aantal voorgestelde bezuinigingen gemeentelijke activiteiten op het gebied van preventie betreffen.⁴³ In interviews is naar voren gekomen dat deze bezuinigingen niet altijd gepaard gaan met een visie hoe de kosten die worden voorkomen door middel van preventie in de toekomst kunnen worden vermeden.

Een deel van de taken op het gebied van Welzijn wordt uitgevoerd door de stichting Welzijn Rijswijk. Deze stichting ontvangt subsidie van de gemeente. Voor 2022 ging het om een bedrag van: € 2.527.636 en voor 2023 om een bedrag van € 2.395.985. Uit gesprekken blijkt dat subsidies voor welzijnswerk gelijkblijven of afnemen terwijl het inwoneraantal stijgt.

In het integraal huisvestingsplan voor onderwijs is een meerjarenstrategie opgenomen

Het integraal huisvestingsplan betreft een financiële meerjarenstrategie over de periode van 10 jaar. Uit gesprekken blijkt dat dit een planningsmechanisme betreft waarmee de renovatie en nieuwbouw van scholen over een periode van 10 jaar wordt gepland.

Op basis van kostenconfiguratoren die erkend zijn door de PO-raad en de VO-raad zijn investeringsniveaus bepaald. Op basis daarvan zijn indicatieve investeringsbedragen per school

---

³⁹ Gemeente Rijswijk (1 oktober 2021). *Integraal Huisvestingsplan Rijswijk 2021 – 2026*.

⁴⁰ Tweede Kamer der Staten-Generaal (24 juni 2024). *Brief van de minister voor primair en voortgezet onderwijs*: [link](#).

⁴¹ Gemeente Rijswijk (9 juli 2024). *Bijlage Toelichting Ontwikkelingen kostenbeheersing Jeugdhulp 2024-2028*: [link](#).

⁴² Gemeente Rijswijk (7 juli 2024). *Voorstel kadernota 2025*: [link](#).

⁴³ Gemeente Rijswijk (9 juli 2024). *Kadernota 2025*: [link](#).

vastgesteld. De projecten die op korte termijn worden uitgevoerd worden bij de vaststelling van het Integraal Huisvestingsplan in de raad opgenomen in de meerjarenbegroting.

Kansen en risico's

Voor de eerstelijnszorg heeft de gemeente geen specifiek beleid opgesteld, omdat dit niet onder haar verantwoordelijkheid valt. Een duidelijke doelstelling hoeveel eerstelijnszorg wenselijk is en wat de gemeente *binnen haar mogelijkheden* doet om hierop in te zetten kan het gesprek tussen raad en college hierover faciliteren.

Een risico is dat de doelen onder de uitvoeringsagenda welzijn vrij concreet zijn, maar dat de acties niet concreet zijn geformuleerd. Het risico hiervan is dat er minder goed kan worden gemonitord hoe ver de gemeente op streek is met het behalen van doelen, maar ook dat bij het niet behalen van doelen niet duidelijk is welke impact de gemeentelijke activiteiten hebben gehad.

Een ander risico is dat het team sociaal domein niet in alle gevallen tijdig of volledig is aangehaakt bij nieuwe (project-)ontwikkelingen. Hoewel de organisatie van de gemeente Rijswijk integraal werken als uitgangspunt heeft, wordt de verbinding tussen de diverse domeinen volgens gesprekspartners niet altijd actief gelegd.

Voor het thema Welzijn geldt in brede zin dat een groter aantal inwoners moet worden bediend met middelen die gelijk blijven of afnemen. Dat geldt voor activiteiten die gefinancierd worden uit de Brede Welzijnsnota en voor activiteiten die worden gefinancierd via subsidies aan welzijnsorganisaties, dit onder andere doordat het uitgangspunt is dat subsidies niet worden geïndexeerd. Hierdoor bestaat een risico op verschraving van het aanbod.

3. Vrijtijdsbesteding

Onder het thema vrijetijdsbesteding vallen drie onderwerpen, namelijk spelen, cultuur en sport. Vanwege de breedte van het onderwerp en met het oog op de bevindingen uit de gevoerde gesprekken is ervoor gekozen de onderwerpen dierenartsen, kinderboerderijen en de lokale publieke omroep buiten beschouwing te laten. Evenals bij maatschappelijke voorzieningen heeft de groei en veranderende samenstelling van de bevolking belangrijke gevolgen voor de voorzieningen binnen dit thema, met name als het gaat om de samenhang met gebiedsontwikkelingen (zie ook hoofdstuk 5). De diverse voorzieningen die onder vrijetijdsbesteding kunnen worden geschaard kennen elk een eigen aanpak die in dit hoofdstuk nader wordt toegelicht.

Beleid

Voor spelen bestaat er een duidelijke referentienorm

In 2021 stelt de gemeente Rijswijk een speelbeleid voor de periode 2021 – 2026 vast onder de titel: Spelen, Bewegen en Ontmoeten.⁴⁴ Het voorstel hiertoe van het college is ongewijzigd aangenomen op 6 juli 2021.⁴⁵

De gemeente verwoordt in het beleid de visie dat er voor kinderen in Rijswijk voldoende ruimte moet zijn om in hun directe woonomgeving veilig te kunnen spelen, bewegen en ontmoeten. De strategie van de gemeente luidt: *"Gemeente Rijswijk realiseert, beheert en onderhoudt voldoende formele en informele aantrekkelijke speelplekken in de openbare ruimte. Bij de realisatie /aanpassing van speelplekken in de openbare ruimte worden (ouders van) kinderen en omwonenden actief betrokken bij het ontwerp voor de (her)inrichting van deze speelplekken. Tevens nemen we daarbij de ambities van het 'Samen Speel Akkoord' van VNG in acht."*

Het Samen Speel Akkoord beoogt een inclusieve speelcultuur, meer samenspeelplekken, en een meer en betertoegankelijke kennis over samenspelen⁴⁶

De gemeente hanteert de norm dat 3% van het stedelijk woongebied ingericht dient te zijn als speelruimte. De norm van 3% is landelijk bekend als de 'Jantje-Betonnorm', opgesteld door de gelijknamige goededoelenorganisatie die zich hardmaakt voor meer speelplekken buiten. De beleidsnota bevat een analyse van de mate waarin per woongebied wordt aangegeven in hoeverre aan het percentage van de speelnorm wordt voldaan. 10 buurten voldoen niet aan de 3%-norm. 11 buurten voldoen wel aan de norm. Gemiddeld bestaat 3,5% van het oppervlak van woonbuurten uit speelplekken. In het overzicht is geen rekening gehouden met woningdichtheid, bevolkingsdichtheid en leeftijdsopbouw van de buurten. Volgens de nota is dit een kwestie van maatwerk. Uitgangspunten voor dit maatwerk zijn:

- / Het huidige arsenaal aan speelruimte in bestaande woongebieden niet mag verminderen.
- / Nieuwe voorzieningen in bestaande buurten worden alleen gerealiseerd als er voldoende draagvlak in de buurt

⁴⁴ Gemeente Rijswijk (2021). *Speelbeleid gemeente Rijswijk, 2021 – 2026: Spelen, bewegen en ontmoeten*: [link](#)

⁴⁵ Gemeente Rijswijk (2021). *Raadsvoorstel en Raadsbesluit Speelbeleid Gemeente Rijswijk 2021 – 2026*: [link](#)

⁴⁶ Jantje Beton (2024). *Samenspeelakkoord*: [Link](#).

- / Bij de ontwikkeling van nieuwe woongebieden en bij herstructurering van bestaande woongebieden streeft Rijswijk ernaar dat minimaal 3% van het woongebied ingericht is als openbare speelruimte

“Is er voldoende budget om een goed aanbod en voldoende voorzieningen te realiseren in Rijswijk? Tot op heden wel. Bij nieuw te ontwikkelen gebieden wordt dit in de planvorming meegenomen.”

In de cultuurvisie wordt geen koppeling gemaakt met bevolkingsgroei

De gemeente Rijswijk heeft een cultuurvisie die is opgesteld in 2015. In deze ‘cultuurvisie Rijswijk 2016 – 2030: Rijswijk vrij gedacht’ beschrijft de gemeente haar visie op kunst en cultuur. De staat van kunst en cultuur wordt beschreven als rijk en gevarieerd. Er is een basisinfrastructuur die vier grote cultuurinstellingen, namelijk een museum, een schouwburg, een bibliotheek en centrum voor de kunsten (met onder andere muziek- en danseducatie) omvat.

Er wordt geen koppeling gemaakt tussen de cultuurvisie en de verwachte bevolkingsgroei in Rijswijk. Wel wordt in de cultuurvisie rekening gehouden met andere demografische ontwikkelingen, met name die van vergrijzing. Ook is er aandacht voor de veranderende interesses van jeugd en jongeren. Overkoepelend wordt er dus gekeken naar de samenstelling van de samenleving en de invloed daarvan op de vraag en aanbod op het gebied van kunst en cultuur.

De cultuurvisie bevat geen referentienormen voor het aantal en type culturele voorzieningen. Wel wordt een doorkijk gegeven naar de uitvoering van de visie, waarbij een cultuurmakelaar zal worden ingezet en de zes beleidspijlers een ‘trekker’ uit de samenleving krijgen die initiatieven neemt om het ontwikkelscenario uit te voeren.

Voor de bibliotheek geldt er vanaf 2026 een nieuw nationaal beleidskader waarmee gemeenten een wettelijke zorgplicht krijgen om een volwaardige bibliotheek te hebben. De bekostiging van deze zorgplicht zal via het gemeentefonds verlopen.⁴⁷ Hierbij wordt waarschijnlijk per 2026 een regeling ingevoerd waarbij de gemeente een bedrag krijgt voor het voorzien in een bibliotheek.⁴⁸

Er is nog geen centraal beleidskader voor sport, wel is de benodigde capaciteit onderzocht

Op het gebied van sport heeft de gemeente geen centraal beleidskader. Momenteel is de gemeente wel bezig met het opstellen van een visie op buitensportaccommodaties en verenigingsgebouwen.⁴⁹ Ook is er een sportakkoord dat is gesloten met een aantal maatschappelijke partners over het faciliteren van sport. Dit sportakkoord bevat een aantal ambities van de gemeente met betrekking tot het verbeteren en het vermeerderen van sportfaciliteiten, maar hierin wordt niet gerefereerd aan de bevolkingsgroei.⁵⁰ Het akkoord is gesloten in 2019 en vernieuwd in 2023⁵¹ In het akkoord staan een aantal ambities ten aanzien van sport, waaronder:

- / Elke wijk heeft genoeg sport- en speelplekken voor alle leeftijden
- / Jeugd kan veilig bewegen op deze plekken

---

⁴⁷ Rijksoverheid (2024). Maatregelen voor meer en betere bibliotheken: [link](#)

⁴⁸ Ibid.

⁴⁹ Kragten (18 maart 2024). Toekomstbestendige sportruimte in Rijswijk: Onderzoek naar vraag, aanbod en effectieve inzet van sportruimte.

⁵⁰ Gemeente Rijswijk (27 juni 2023). Sportakkoord II Rijswijk

⁵¹ Gemeente Rijswijk (december 2022). Sportakkoord 2023 – 2026.

De gemeente wil deze ambitie invullen door waar mogelijk en nodig veldjes aan te leggen en te streven om de lokale combinatiefunctionarissen te behouden. Ook streeft de gemeente ernaar dat bestaande sportcomplexen die worden gebruikt door sportverenigingen ook geopend worden voor andere activiteiten zodat er 16 van de 24 uur activiteiten zijn.

Hierbij staat dat gezien de groei die Rijswijk doormaakt, het belangrijk is om ervoor te zorgen dat er genoeg openbare sportfaciliteiten beschikbaar zijn. Er wordt een onderzoek aangekondigd naar de plaatsen waar nieuwe sportplekken zouden moeten komen en de vraag die hiernaar is. Het akkoord bevat geen referentienorm.

Bij sport zijn in 2018 en 2024 onderzoeken uitgevoerd naar de benodigde capaciteit van sportverenigingen. Het onderzoek in 2018 is gestart nadat het college is benaderd door sportverenigingen met de vraag voor meer binnen- en buitensport accommodaties.⁵² In het onderzoek wordt de verwachte vraag naar sportaccommodaties nadrukkelijk gekoppeld aan de bevolkingsgroei, alsook aan de te verwachte verdeling van inwoners in leeftijdsgroepen. Conclusie luidt dat het aantal binnensportaccommodaties naar verwachting in de toekomst niet zal volstaan omdat in de huidige situatie reeds knelpunten zijn. Als referentie worden in het rapport een aantal algemene kengetallen gebruikt, het landelijk gemiddelde en cijfer over de vraag naar accommodaties. Er wordt niet verwezen naar referentienormen die als beleidsdoelstelling van de gemeente gelden.⁵³ Op 18 maart 2024 is een tweede onderzoek naar vraag en aanbod van sportruimte bij drie bestaande sportparken opgeleverd, dit keer door bureau Kragten.⁵⁴ Hierin wordt de bevolkingsamenstelling en de leeftijdsverdeling nadrukkelijk meegenomen. Qua normen is voor iedere sport gebruik gemaakt van de normen van de betreffende sportbond. Op basis hiervan is de behoefte bij deze sportparken in 2050 berekend.

Bestuur en samenleving

Voor speelvoorzieningen betreft de gemeente vooral de buurt; bij cultuur en sport de verenigingen

In deze paragraaf wordt toegelicht hoe de Rijswijkse samenleving betrokken is bij het thema vrijetijdsbesteding en hoe het college en de gemeenteraad hierop sturen.

Het beleidskader op het gebied van spelen is op voorstel van het college door de raad vastgesteld. Het betrekken van bij het realiseren van nieuwe speelterreinen is onderdeel van de strategie van de gemeente. Normaliter vindt de ontwikkeling van een speelplek plaats middels de participatie met bewoners en de oudergroep KLANK.⁵⁵ Voor nieuwe openbare speelvoorzieningen in bestaande woongebieden geldt dat deze enkel op initiatief van buurtbewoners worden gerealiseerd en alleen als daar voldoende draagvlak voor is in de buurt. Als de speelnorm boven de 3% ligt, dan kan dat wel reden voor afwijzing van het initiatief zijn. In de begroting is jaarlijks een bedrag van €25.000 gereserveerd voor bewonersinitiatieven.

Het beleidskader op het gebied van cultuur, de cultuurvisie, is op voorstel van het college door de raad vastgesteld. Cultuurorganisaties en inwoners zijn bij de vaststelling betrokken in een participatieproces.

---

⁵² Gemeente Rijswijk (11 september 2018). *Brief aan de gemeenteraad: behoefteonderzoek sport in Rijswijk*.

⁵³ Mulier Instituut (augustus 2018). *Ruimte voor sport in Rijswijk, vraag-aanbodanalyse naar binnen- en buitensportlocaties*.

⁵⁴ Kragten (18 maart 2024). *Toekomstbestendige sportruimte in Rijswijk: Onderzoek naar vraag, aanbod en effectieve inzet van sportruimte*.

⁵⁵ Gemeente Rijswijk (30 januari 2024). *Intern verslag interview betrokken medewerker i.h.k.v. gemeentelijk onderzoek naar voorzieningen*.

De inzet die gemeente pleegt om dit beleid uit te voeren bestaat voornamelijk uit gesprekken van medewerkers van de gemeente met organisaties die subsidies ontvangen op het gebied van cultuur. Rijswijk houdt zich niet alleen bezig met de ruimtelijke behoefte van sport. Zo is er vanuit de gemeente een verenigingsondersteuner die de verenigingen administratief ondersteunt. Uit gesprekken blijkt dat bij realisatie van nieuwe sportvoorzieningen de inwoners worden betrokken middels een participatietraject.

Op het gebied van sport is er geen beleidskader waar inwoners of verenigingen bij betrokken konden worden. Alle verenigingen zijn wel betrokken bij het behoeftenonderzoek in 2024.

In het onderzoek is gesproken met alle verenigingen. Tevens zijn de leden bevroegd via een enquête. De feedback van verenigingen en de enqueteresultaten maken onderdeel uit van het onderzoeksrapport. De feedback van de verenigingen gaat over hun wensen ten aanzien van de kwaliteit van hun accommodaties.

Op het gebied van Spelen heeft de raad een amendement aangenomen waardoor geen smart JOP's (ontmoetingsplekken voor jongeren) zijn gerealiseerd, maar er extra budget is voor de aanleg van een skatebaan.⁵⁶

Uitvoering en beheer

Voor speelvoorzieningen bestaat er een duidelijk uitvoeringsplan, bij cultuur bestaat de inzet vooral uit het voeren van gesprekken met organisaties die de gemeente subsidieert

In deze paragraaf wordt de vertaling van beleid naar uitvoering toegelicht, alsook de knelpunten in de uitvoering en de wijze van monitoring.

Gezamenlijk met de nota speelbeleid is er een beheerplan en een uitvoeringsprogramma opgesteld. Ook zijn alle speeltoestellen opgenomen in een registratiesysteem. Ieder speeltoestel wordt jaarlijks geïnspecteerd en heeft een eigen logboek. Per speelterrein is er een apart instandhoudingsplan. Op het gebied van cultuur bestaat de rol van de gemeente voornamelijk in het subsidiëren van cultuurorganisaties en het voeren van gesprekken met deze organisaties over een goede allocatie van hun middelen. Na het opstellen van het cultuurbeleid is een Transformatienota Cultuur Rijswijk opgesteld. Belangrijkste speerpunt van deze nota was het aanstellen van een cultuurmakelaar die cultuuractiviteiten zou kunnen verbinden aan andere beleidsdomeinen van de gemeente en een lange termijn financieringsbeleid zou ontwikkelen. De cultuurmakelaar heeft zich in de praktijk bezig gehouden met het ondersteunen van culturele organisaties en het koppelen van welzijnsactiviteiten aan culturele activiteiten. Na 2019 is de inzet van de cultuurmakelaar niet gecontinueerd.⁵⁷

Financiën

Financiële middelen voor speelvoorzieningen zijn voor de komende jaren gereserveerd

In deze paragraaf wordt toegelicht welke financiële middelen beschikbaar zijn gesteld voor het thema vrijetijdsbesteding en in hoeverre er een meerjarenstrategie is wat betreft de financiering van voorzieningen.

Voor speelterreinen is sprake van een financiële meerjarenstrategie. Bij de vaststelling van het beleid is €190.000 aan nieuwe investeringen in het lopende jaar vastgesteld. Dit komt bovenop de bestaande

---

⁵⁶ Gemeente Rijswijk (14 september 2021) Amendement Speelbeleid.

⁵⁷ Gemeente Rijswijk (24 september 2019). Raadsinformatiebrief transformatiefase cultuurbeleid: [Link](#)

budgetten voor exploitatie en vervanging van bestaande toestellen. Verder is op voorstel van het college door de raad besloten tot de volgende investeringen in de jaren tot 2026:

- / 175.000 voor het realiseren van een skatebaan.
- / €40.000 per jaar voor de jaren 2021 en 2023 – 2025 voor het saneren van de ondergrond bij speelplekken waar lood in de bodem is gevonden.
- / €25.000 per jaar vanaf 2021 tot en met 2026 voor bewonersinitiatieven

Hiernaast zijn er budgetten beschikbaar die bedoeld zijn om bestaande toestellen te vervangen aan het einde van de levensduur en budgetten voor exploitatie en onderhoud.

Sport- en cultuurvoorzieningen hebben ermee te maken dat kapitaallasten niet altijd gereserveerd worden bij vervangingsinvesteringen.

Uit interviews blijkt dat bij vervangingsinvesteringen van fysieke accommodaties vaak opnieuw budget vrijgemaakt moet worden. Dit geldt ook voor sport en cultuurvoorzieningen. Het vrijgevallende deel van de kapitaallasten na afschrijving van een sportvoorziening wordt niet automatisch ingezet voor de vervangingsinvestering. De programmabegroting heeft een looptijd van vier jaar. Investeringen in de groei van de stad worden nu dus over een periode van maximaal vier jaar gepland. Overigens betekent dit niet dat er geen investeringen gedaan worden in sport. Dit zijn echter altijd nieuwe besluitvormingstrajecten.

Cultuurvoorzieningen hebben te maken met stijgende kosten, maar de budgetten stijgen niet mee.

Cultuurorganisaties kennen een jaarlijkse subsidiecyclus. Voor cultuur geldt dat er in principe geen rekening wordt gehouden met de groei van de stad bij de jaarlijkse vaststelling van cultuurbudgetten. Zo is in de meerjarenbegroting voor de jaren 2025 tot en met 2027 geen indexering van het budget voor kunst en cultuur opgenomen.⁵⁸ In de kadernota is verder opgenomen dat het uitgangspunt van de gemeente is dat subsidies niet worden geïndexeerd.⁵⁹ Uit gesprekken blijkt dat bij gelijkblijvende subsidies de cultuurorganisaties, die te maken hebben met stijgende kosten, in de problemen komen. Ook zijn er geen middelen om uitbreiding van cultuurvoorzieningen in nieuwe gebieden te realiseren.

Kansen en risico's

Voor het thema sport mist een centraal beleidskader. Hierdoor wordt nu vooral gevaren op de behoeften van verenigingen en normen die blijken uit verschillende onderzoeken. De kaderstellende rol van de raad kan versterkt worden door haar in de gelegenheid te stellen om de gewenste normen te laten vaststellen.

Het wederzijds betrekken van ruimtelijke ontwikkelingen in het maatschappelijk domein, zoals sporthallen, en de gebiedsontwikkelingen in het ruimtelijk domein kan ertoe leiden dat projectmatig werken integraler en meer gestructureerd wordt toegepast en uitvoeringsproblemen in het maatschappelijk domein worden voorkomen.

De gemeente huisvest zelf een bibliotheek. Dit biedt kansen inzake de huisvesting van voorzieningen die de gemeente wil ondersteunen. Tevens komt er waarschijnlijk een financiële voorziening op basis waarvan de gemeente een uitkering van het Rijk krijgt per inwoner. Dit zorgt voor stijgende inkomsten.

⁵⁸ Gemeente Rijswijk (2024). Begroting: [link](#).

⁵⁹ Gemeente Rijswijk (7 juli 2024). Kadernota 2025: [link](#).

Bij veel fysieke gemeentelijke voorzieningen is er geen systematiek waardoor na afschrijving automatisch de benodigde kapitaallasten zijn gereserveerd voor de vervangingsinvestering. Dit geldt ook voor sport en cultuur. Het verbeteren hiervan kan worden gekoppeld aan het opstellen van een LTIP dan wel het opstellen van investeringsprognoses voor een langere looptijd dan vier jaar.

Voor het thema cultuur is er sprake van gelijkblijvende inkomsten en stijgende kosten. Tevens wordt geen rekening gehouden met de groei van de stad. Hierdoor kan het cultuuraanbod in Rijswijk mogelijkwijs verschromelen.

4. Buitenruimte

De verwachte groei van de bevolking van Rijswijk heeft invloed op wat de buitenruimte van de stad moet kunnen bieden. Een belangrijke uitdaging wat betreft het voorzieningenniveau in de context van bevolkingsgroei bestaat uit de vele concurrerende ruimtevragen. Hierdoor staat de hoeveelheid beschikbare buitenruimte onder druk, terwijl deze buitenruimte wel de voorzieningen voor een groeiende bevolking moet kunnen bieden. Dit hoofdstuk is gericht op voorzieningen in de buitenruimte, waarbij ingegaan wordt op de subthema's inrichting van de openbare ruimte, mobiliteit en klimaatadaptatie en energietransitie.

Beleid

De Omgevingsvisie wordt het richtinggevend kader voor de buitenruimte van Rijswijk

Met de inwerkingtreding van de Omgevingswet wordt de Omgevingsvisie een belangrijk beleidskader wat betreft de inrichting van de openbare ruimte. Op het moment van schrijven is Rijswijk een Omgevingsvisie aan het opstellen. Uit het plan van aanpak en een verkenning van de stand van zaken en opgaven binnen de gemeente blijkt dat bevolkingsgroei wordt gezien als een cruciaal aspect van de nieuwe Omgevingsvisie.⁶⁰ Dit wordt ondersteund doordat de Stadsvisie 2030 en Agenda stadsontwikkeling een belangrijke basis voor de Omgevingsvisie vormen. In de verkenning voor de Omgevingsvisie is het uitgangspunt opgenomen dat Rijswijk de bevolkingsgroei wil faciliteren zonder dat dit ten koste gaat van het groen en de leefbaarheid.

De inrichting van de openbare ruimte moet bijdragen aan sociale doelen

Wat betreft de inrichting van de openbare ruimte is in de verkenning voor de Omgevingsvisie opgenomen dat de openbare ruimte moet uitnodigen tot gezond gedrag. Ook ziet Rijswijk een sociale functie voor de openbare ruimte: de inrichting van de openbare ruimte moet met het oog op de bevolkingsgroei bijdragen aan sociale veiligheid. De openbare ruimte moet uitnodigen tot ontmoeting en gericht zijn op het voorkomen van overlast. Dit zou moeten bijdragen aan een sterkere sociale basis en eenzaamheid en anonimiteit moeten voorkomen. Voor referentienormen voor het beeldkwaliteitsniveau van de openbare ruimte hanteert de gemeente de systematiek van het CROW, zoals ook in andere gemeenten gebruikelijk is.⁶¹ Deze normen zijn opgenomen in het Integraal Beheerplan Openbare Ruimte. Voor de meeste beheerdomeinen wordt gestreefd naar kwaliteitsniveau B. Bij een aantal domeinen wordt in de centra naar een hoger niveau gestreefd. Zo is het algemene streven voor de domeinen groen, spelen, overig meubilair en reiniging het niveau B, waarbij voor de centra wordt gestreefd naar niveau A. Voor het aspect verharding wordt gestreefd naar niveau C in het algemeen en naar niveau B in de centra.

De gemeente wil het karakter als groene woonstad behouden

Openbaar groen is een belangrijke factor in het realiseren van de ambities van Rijswijk wat betreft de buitenruimte. In de verkenning voor de Omgevingsvisie wordt ernaar gestreefd om het karakter van Rijswijk als groene woonstad te behouden, met aantrekkelijk groen in de wijken en waardevolle parken. Openbaar groen wordt gezien als onderdeel van de identiteit van Rijswijk, wat niet het onderspit zou moeten delven ten behoeve van verstedelijking. Wel wordt in de verkenning voor de Omgevingsvisie de mogelijkheid opgeworpen om in te zetten op de kwaliteit van het groen, in plaats van het behouden van de kwantiteit aan groen. Deze visie op het openbaar groen sluit aan op het groenbeheerplan 2024-

⁶⁰ Gemeente Rijswijk (10 oktober 2023). *Verkenning Omgevingsvisie Gemeente Rijswijk*.

⁶¹ Gemeente Rijswijk (2021). *Integraal beheerplan openbare ruimte – Beter Beter 2021-2025*.

2028, waarin ook wordt genoemd dat groen van positieve invloed is op de mentale en fysieke gezondheid van inwoners.⁶² In navolging van het IBOR wordt gestreefd naar beheerniveau B voor de woonwijken en niveau A voor de centra. Het belang van openbaar groen wordt verder uitgewerkt in de functies belevingswaarde, volksgezondheid, biodiversiteit, klimaatadaptatie en economische waarde.

De bevolkingsgroei gaat gepaard met een toename van de mobiliteit

In de verkenning voor de Omgevingsvisie wordt geconstateerd dat de verwachte toename aan mobiliteit die gepaard gaat met de bevolkingsgroei vraagt om een ander mobiliteitsgebruik. Dit sluit aan bij het Mobiliteitsprogramma 2040 (vastgesteld 2021).⁶³ Deze toename in mobiliteit zal naar verwachting gepaard gaan met negatieve effecten, zoals verkeersonveiligheid, slechtere luchtkwaliteit en geluidshinder. Ook zal de doorstroming en parkeergelegenheid onder druk komen te staan. De Rijswijkse doelen op het gebied van mobiliteit zijn gericht op bereikbaarheid, leefbaarheid en veiligheid. Om deze doelen te bereiken wordt in het mobiliteitsprogramma 2040 ingezet op een mobiliteitstransitie door andere vervoerswijzen te faciliteren. Hierbij wordt het STOMP-principe gehanteerd. STOMP is een afkorting voor Stappen, Trappen, Openbaar vervoer, Mobility as a Service en Privéauto. Dat betekent dat voetgangers de hoogste prioriteit krijgen, gevolgd door achtereenvolgens fietsers, het openbaar vervoer, deelmobiliteit en tot slot de privéauto. De bevolkingsgroei van Rijswijk en de daaraan gekoppelde gebiedsontwikkelingen worden gezien als kans om de mobiliteitstransitie te realiseren.

De parkeergelegenheid doet een belangrijke ruimteclaim op de openbare ruimte binnen het aspect mobiliteit. De gemeente streeft daarom in de Kadernota Parkeren 2015-2025 naar een 'toekomstbestendig en betaalbaar parkeerbeleid met een logische en eerlijke verdeling van de schaarse ruimte'. Om dit te realiseren hanteert de gemeente een doelgroepenbenadering: bepaalde doelgroepen moeten op bepaalde plekken kunnen parkeren. Zo gaat in woonwijken de aandacht vooral uit naar bewoners en hun bezoekers, terwijl de parkeerplekken rondom winkelcentra voornamelijk bedoeld zijn voor de klanten. Rijswijk ziet een parkeerdruk van 90% als acceptabel. Bij een hogere parkeerdruk wordt in eerste instantie ingezet op reguleren - het verdelen van de beschikbare parkeercapaciteit – en het beïnvloeden van het autogebruik en – bezit. Voor het uitbreiden van de parkeercapaciteit wordt in principe niet gekozen. Een verdere norm wat betreft parkeren is dat bewoners minimaal de mogelijkheid moeten hebben om één auto in de nabijheid van de woning te parkeren. Voor woningen in de centra geldt een parkeernorm tussen de 1.2 en 1.5, voor woningen in bestaand stedelijk gebied ligt de parkeernorm tussen de 1.5 en 1.8 en voor RijswijkBuiten gelden normen tussen de 1.7 en 2.0 parkeerplekken per woning.⁶⁴ Voor Parkrijk heeft het college besloten een parkeernorm van 1,34 toe te passen bij vergunningverlening. Voor Pasgeld zijn bij de vaststelling van de bestemmingsplannen aangepaste parkeernormen geformuleerd. De parkeernormen worden in 2024 herzien. In de praktijk loopt de organisatie al vooruit op deze herziening. Op basis van verkeerskundig onderzoek kan het college gemotiveerd afwijken van de parkeernormen die zijn opgenomen in de kadernota.

Klimaatadaptatie en energietransitie brengen diverse uitdagingen met zich mee

Klimaatverandering heeft grote impact op steden en in Rijswijk geldt dit met de verwachte bevolkingsgroei des te meer. Voor Rijswijk is met name hitte en hittestress een kwetsbaarheid, zo blijkt uit de verkenning voor de Omgevingsvisie. Ook staat de biodiversiteit onder druk. Waterveiligheid en waterberging is een minder urgente opgave. Klimaatadaptatieve maatregelen zijn nodig om in te spelen

⁶² Gemeente Rijswijk (2024). Groenbeheerplan 2024-2028.

⁶³ Gemeente Rijswijk (2021). Mobiliteitsprogramma Rijswijk 2040.

⁶⁴ Gemeente Rijswijk (2011). Nota Parkeernormen Gemeente Rijswijk.

op de gevolgen van klimaatverandering. In de verkenning voor de Omgevingsvisie wordt klimaatadaptief bouwen als kans gezien om groen en verstedelijking in balans te brengen bij gebiedsontwikkelingen. Bij nieuwbouw wordt het Convenant Klimaatadaptief Bouwen gehanteerd. In de bestaande stad wordt naar klimaatadaptieve maatregelen gekeken om hittestress tegen te gaan en wateroverlast te voorkomen. Het beleidsstuk Rijswijkse Adaptatiestrategie en Aanpak voor Klimaatverandering (RAAK) gaat verder in op deze opgaven.⁶⁵

Tot slot hebben de warmte- en energietransitie invloed op de buitenruimte van Rijswijk, zeker tegen de achtergrond van de bevolkingsgroei. De warmtetransitie houdt in dat de volledige gebouwde omgeving in 2050 aardgasvrij moet zijn. Rijswijk wordt aangesloten op het regionale warmtenet WarmtelinQ en ook voor nieuwbouwprojecten wordt gekeken naar collectieve warmtesystemen. Voor de duurzame opwek van energie wordt in eerste instantie gekeken naar zonnepanelen op daken, maar ook op parkeerterreinen en in de vorm van zonnenvelden. Ook worden de mogelijkheden rondom bodemenergie uitgewerkt. Uit de verkenning voor de Omgevingsvisie blijkt dat de warmte- en energietransitie zorgt voor meer drukte in de ondergrond vanwege de benodigde kabels en leidingen. Netcongestie wordt op het moment van schrijven niet als specifiek risico voor Rijswijk ervaren.

Bestuur en samenleving

Inwoners zijn met name betrokken in het traject richting de Omgevingsvisie

De inwoners van Rijswijk worden op verschillende manieren betrokken bij het beleid rondom de buitenruimte en de uitvoering daarvan. Bij het opstellen van de Omgevingsvisie wordt een uitgebreid participatietraject doorlopen. Er is bijvoorbeeld een vragenlijst uitgezet en er is een startgesprek en expertsessies gevoerd. Wanneer de ontwerpomgevingsvisie is opgesteld zullen aanvullende vormen van participatie worden georganiseerd. Bij de inrichting van de openbare ruimte worden inwoners met name op projectniveau betrokken. Ook wordt de waarde van participatie bij het inrichten van speeltoestellen specifiek benoemd: dit levert inzicht op in hoe de speeltoestellen gebruikt worden. Ten behoeve van het mobiliteitsprogramma is een enquête onder inwoners uitgevoerd. In het kader van klimaatadaptatie zet de gemeente met operatie Steenbreek in op het motiveren van inwoners om tegels uit hun tuin te verwijderen.

De belangenafweging bij besluitvorming is een aandachtspunt

Wanneer er besluitvorming plaatsvindt over voorzieningen in de buitenruimte zijn daar vaak veel belangenafwegingen aan voorafgegaan, juist vanwege de concurrerende ruimteclaims in de buitenruimte. In gesprekken wordt aangegeven dat het voor betrokken medewerkers lastig is om deze voorafgaande belangenafweging mee te geven aan de raad en het college in hun besluitvorming. Het is vooral lastig om de keerzijde van een keuze te laten zien: bijvoorbeeld welke beleidsdoelen níét behaald worden met een bepaalde keuze of welk compromis nodig was om een besluit mogelijk te maken.

Uitvoering en beheer

Concurrentie om het gebruik van de buitenruimte vraagt om politieke keuzes

In gesprekken wordt aangegeven dat Rijswijk ernaar streeft om afwegingen over voorzieningen in de buitenruimte integraal te maken. De ervaring van medewerkers is dat de concurrerende ruimtevragen steeds ingewikkelder worden in de context van de groeiende stad. Dit vraagt volgens hen ook om politieke keuzes. Twee instrumenten zijn van belang bij het voorbereiden van die bestuurlijke en politieke keuzes: gebiedspaspoorten en de omgevingstafel. Gebiedspaspoorten geven een

⁶⁵ Gemeente Rijswijk (2023). RAAK 2023-2030 Rijswijkse Adaptatiestrategie en Aanpak voor Klimaatverandering.

overkoepelend beeld van de ruimtelijke ordening van een gebied, op een groter schaalniveau dan het niveau van projecten. Elke beleidsafdeling levert inbreng voor gebiedspaspoorten, zodat hier in samenhang over besloten kan worden. De omgevingstafel dient ertoe om verschillende belanghebbenden met elkaar in gesprek te brengen bij de aanvraag van een omgevingsvergunning. In gesprekken wordt aangegeven dat deze instrumenten waardevol zijn, maar dat er nog flinke ruimte voor verbetering is. In de praktijk worden de concurrerende ruimteclaims meer als een 'boodschappenlijstje' tegen elkaar afgestreept, in plaats van dat er gezocht wordt naar een integrale oplossing.

De uitvoering van de ambities wat betreft de inrichting van de openbare ruimte zijn geborgd in het Integraal Beheerplan Openbare Ruimte en het groenbeheerplan 2024-2028. Onder de noemer 'Buiten Beter' wordt de politiek-bestuurlijke visie vertaald in meer concrete maatregelen. De ambitie om het karakter van een groene woonstad te behouden wordt bijvoorbeeld vertaald naar de gewenste levensduur van bomen. In aansturing van het beheer van de openbare ruimte staan de beheerniveaus centraal. In het groenbeheerplan wordt meer in detail ingegaan op bijvoorbeeld hoe vaak bomen gecontroleerd worden en hoe er gemaaid wordt. Om de uitvoering te monitoren laat de gemeente vier keer per jaar een schouw uitvoeren om te kijken of de geambieerde beheerniveaus worden gerealiseerd. In de paragraaf 'Onderhoud kapitaalgoederen' wordt verantwoording afgelegd aan de gemeenteraad.

De gemeente heeft een strategie uitgewerkt voor de ontwikkeling van mobiliteit

De mobiliteitsvisie 2040 is uitgewerkt in een mobiliteitsstrategie (vastgesteld in 2024).⁶⁶ Daarnaast zijn er uitwerkingen op deelgebieden vastgesteld en voorzien, zoals een agenda verkeersveiligheid en een strategie voor laadinfrastructuur. Het STOMP-principe wordt verder uitgewerkt in een hoofdnetwerk voor auto, OV en fiets en een gebiedsbenadering voor bedrijventerreinen, gebiedsontwikkelingen, winkelgebieden en woonwijken. Per wijk zijn concrete maatregelen benoemd, zoals het verlagen van de snelheid op sommige wegen en het anders afstellen van verkeerslichten.

Voor de uitvoering van de kadernota parkeren is gekozen voor een 'fiscale' benadering, wat met name betekent dat gebruikers betaald parkeren via parkeerautomaten. Daarnaast wordt er ingezet op het digitaliseren van de handhaving, met bijvoorbeeld scanauto's, en dienstverlening, bijvoorbeeld wat betreft vergunningen.

De aanpak van klimaatadaptatie is in ontwikkeling

In gesprekken wordt aangegeven dat er op het gebied van klimaatadaptatie nog weinig concrete indicatoren zijn vastgelegd en dat er vooral wordt ingezet op bewustwording en de bijdrage van inwoners en ondernemers. In 2022 is een eerste uitvoeringsagenda vastgesteld – dit vond vóór het vaststellen van de RAAK plaats. Het opstellen van een nieuwe uitvoeringsstrategie is onderdeel van de RAAK. Daarnaast is er een lokaal hitteplan opgesteld, als uitwerking van het aspect handelen bij calamiteiten. Een belangrijke maatregel binnen de RAAK is de inzet van een zogeheten 'klimaataanjager', die zich bij projecten in de openbare ruimte en gebiedsontwikkelingen inspant voor klimaatadaptatieve maatregelen. Een andere maatregel die onder meer in gesprekken onder de aandacht werd gebracht is operatie steenbreek, dat erop gericht is om verstening terug te draaien. De vertaling van de RAAK naar lokale regelgeving vindt plaats via het gemeentelijk riolerings- en waterplan. Er is een ambitie om klimaatadaptatie integraal op te nemen in het beleid voor de inrichting en het beheer van de openbare ruimte.

---

⁶⁶ Gemeente Rijswijk (2024). Mobiliteitsstrategie Rijswijk.

Financiën

Kapitaalgoederennota's borgen de middelen voor de buitenruimte

De benodigde middelen voor het realiseren en het beheren van de voorzieningen in de buitenruimte zijn opgenomen in de zogeheten kapitaalgoederennota's, waarvan in dit hoofdstuk is stilgestaan bij het IBOR en het groenbeheerplan. In gesprekken wordt aangegeven dat deze beleidsstukken belangrijke instrumenten zijn om de benodigde middelen over meerdere jaren te egaliseren in de begroting. Dit is van belang omdat de kosten van het beheer in het ene jaar verschillen van het andere jaar.

In het IBOR wordt geschetst hoe de ambities en referentienormen voor het beheer van de openbare ruimte in verhouding staan tot de beschikbare middelen. Ook wordt inzichtelijk gemaakt welke ruimte er eventueel is om te bezuinigen. Er is een budgetneutraal nulscenario, een scenario gericht versoberen en een scenario sober. In het nulscenario is het mogelijk om met de reeds beschikbare middelen de gemiddelde B-kwaliteit na te streven. Bij de exploitatie blijft een klein overschot over. De reserveringen voor vervangingen blijken echter op het moment van schrijven niet voldoende te zijn. Dat betekent dat voor het inlopen van vervangingsachterstanden extra budget nodig is, wat op het moment van schrijven €3,5 miljoen bedroeg. Er is in het nulscenario geen ruimte om extra uitgaven te doen om de ambities van buiten beter na te streven, maar met creatieve oplossingen kan er incidenteel wat ruimte worden gevonden. Dit kan bijvoorbeeld door op bepaalde onderdelen beheersniveau C na te streven, waardoor andere onderdelen op niveau A beheerd kunnen worden. In de scenario's gericht versoberen en sober wordt het beheersniveau (op onderdelen) teruggebracht naar niveau C. De raad heeft niet gekozen voor deze bezuinigingen, naar aanleiding van een amendement.⁶⁷

De raad heeft besloten aanvullende groenambities voorsnog niet uit te voeren

In het groenbeheerplan is een financiële doorrekening opgenomen. Hierin wordt geconcludeerd dat de beheerbudgetten in de afgelopen jaren niet voldoende waren om de ambities uit te voeren. Daarom is bij de halfjaarrapportages extra budget aangevraagd door het college. Bij de behandeling van het groenbeheerplan is inzichtelijk gemaakt welk budget nodig is voor de exploitatie en de investeringen. Voor 2024 bedroeg dit zo een €400.000, voor 2025 en verder gaat het om ruim €1 miljoen. In het groenbeheerplan is ook een aantal aanvullende ambities opgenomen wat betreft biodiversiteit, klimaatadaptatie en het verbeteren van de beeldkwaliteit. De gemeenteraad koos er bij de behandeling van het groenbeheerplan voor om deze ambities voorsnog niet uit te voeren, vanwege de bijkomende kosten. Een uitzondering is een haalbaarheidsonderzoek naar een (urban) waterbuffer. De gemeenteraad besloot met een amendement om dit onderzoek wel uit te voeren.⁶⁸

De kosten en baten van klimaatadaptatie kunnen lastig inzichtelijk gemaakt worden

Wat betreft klimaatadaptatie is in de RAAK opgenomen dat er een meerjareninvestering van €350.000 per jaar nodig is voor de uitvoering van het beleid. Dit is inclusief de inzet van de klimaataanjager. Voor specifieke maatregelen bij een project moeten binnen de begroting van dat project middelen gevonden worden. De gemeenteraad had bij de behandeling van het beleidsstuk behoefte aan meer inzicht in de financiële langetermijngevolgen van klimaatverandering en adaptieve maatregelen. Dit blijkt uit een amendement, waarmee een opdracht wordt opgenomen om de benodigde financiële middelen voor de lange termijn inzichtelijk te maken. Hierop aansluitend wordt in gesprekken aangegeven dat het lastig is om de kosten van klimaatadaptieve maatregelen inzichtelijk te maken. Naast de incidentele investering gaan er vaak hogere beheerskosten mee gepaard. De keerzijde hiervan is dat de schadekosten wanneer een maatregel niet wordt genomen hoger zijn dan de kosten van de maatregel zelf. Deze verborgen kosten kunnen niet inzichtelijk worden gemaakt in de begroting.

⁶⁷ Gemeenteraad Rijswijk (5 november 2020). Amendement 'Houdt in het onderhoud van straten en groen de basis op orde.'

⁶⁸ Gemeenteraad Rijswijk (30 januari 2024). Amendement 'Urban Waterbuffer.'

Kansen en risico's

Een belangrijke kans wat betreft voorzieningen in de buitenruimte is dat deze kunnen bijdragen aan maatschappelijke doelen. In de visie op de inrichting van de openbare ruimte, openbaar groen, mobiliteit en klimaatadaptatie wordt deze koppeling al gemaakt. Hiermee ligt er een kans om de voorzieningen in de buitenruimte nog beter de inwoners van Rijswijk te laten dienen, door bij te dragen aan veiligheid, gezondheid en beleving.

Een andere kans wordt geboden door de grote ruimtelijke ontwikkelingen die in Rijswijk worden voorzien of al worden gerealiseerd. Bij deze ruimtelijke ontwikkelingen zijn ingrepen in de openbare ruimte onvermijdelijk. Dat biedt de kans om de meest actuele visies en uitgangspunten wat betreft voorzieningen in de buitenruimte te realiseren.

Een risico wat betreft voorzieningen in de buitenruimte is dat het streven om hier een integrale afweging in te maken nog beperkt functioneert in de praktijk. Het risico is dat hierdoor suboptimale compromissen worden gesloten en dat kansen om ambities voor voorzieningen in de buitenruimte in samenhang te realiseren mogelijk niet worden benut.

Een ander risico is dat de horizon waarmee naar voorzieningen in de buitenruimte wordt gekeken erg verschilt. Het realiseren van parkeerplekken bij een ruimtelijke ontwikkeling is bijvoorbeeld een eenmalige exercitie, terwijl bijvoorbeeld het verbeteren van de biodiversiteit een langere termijn kent. Dit maakt het in samenhang afwegen van voorzieningen in de buitenruimte des te ingewikkelder.

5. Economie

Het thema economie valt in dit rapport uiteen in de subthema's werkgelegenheid en in retail en horeca. Deze twee subthema's worden hierna behandeld. Rijswijk is van oudsher meer een werkgemeente dan een woongemeente. Dat blijkt uit de indicator functiemenging die de verhouding weergeeft tussen het aantal banen en het aantal woningen. In 2022 was het indexcijfer 52,8% (tegenover 54,6% in 2021 en 54,8% in 2020). De verandering van de index laat zien dat Rijswijk de laatste jaren is opgeschoven richting een woongemeente.⁶⁹ Dit is een ontwikkeling die ook in de verschillende gesprekken als aandachtspunt is benoemd en in dit hoofdstuk nadere aandacht krijgt.

Beleid

Hieronder wordt per subthema de beleidsvisie en strategie, de relatie met landelijke en regionale kaders en het gebruik van referentienormen toegelicht.

Economie: Doelstellingen en maatregelen zijn geformuleerd in relatie tot bevolkingsgroei

Op 21 februari 2023 heeft de gemeenteraad van Rijswijk op voorstel van het college een Economische Visie aangenomen.⁷⁰ De hierin beschreven doelstelling is dat alle mensen die in Rijswijk wonen een baan kunnen vinden die bij hen past. De bedoeling is dat er een groei is van werkgelegenheid die meegroeit met het aantal inwoners. De hieraan gekoppelde ambitie is het versterken van het ondernemers- en vestigingsklimaat. Hier zijn vier pijlers aan gekoppeld:

1. Het benutten en versterken van bestaande kwaliteiten. Dit wordt gedaan door het versterken van accountmanagement, het versterken van samenwerking van bedrijven met het onderwijs en de arbeidsmarkt, het inzetten van lokale ondernemers als ambassadeurs voor Rijswijk
2. Het intensiveren van lokale en regionale samenwerking. Dit wordt gedaan door het verbeteren van de organisatiegraad van ondernemers en het stimuleren van onderlinge zakelijke relaties in Rijswijk, van regionale verbindingen tussen bedrijven en tussen bedrijven en onderwijs
3. Het inspelen op wereldwijde opgaven zoals technologische vernieuwing en verduurzaming: dit wordt gedaan door het acquireren van startups en het faciliteren van experimenten op het gebied van digitaliseren
4. Het herpositioneren van werk- en winkelgebieden: dit wordt gedaan door het opstellen van uitvoeringsagenda's van werklocaties, een retail- en horecabeleid en enkele agenda's voor specifieke gebieden.

De gemeente heeft twee specifieke beleidsstukken vastgesteld als uitvloeisel van de economische visie, de strategie toekomstbestendige werklocaties en het retail- en horecabeleid.

Werkgelegenheid: Er is een strategie per werklocatie, deze is niet in verband gebracht met bevolkingsgroei

Op 21 maart 2023 is de strategie toekomstbestendige werklocaties op voorstel van het college aangenomen door de raad. Het doel van de strategie is werklocaties aan te (blijven) bieden die

⁶⁹ Gemeente Rijswijk (7 november 2023). Begroting 2024 – 2027: [link](#)

⁷⁰ Gemeente Rijswijk (21 februari 2023). Economische visie 2030: Lokale focus op innovaties in een regionale context: [link](#).

aansluiten bij de behoeften van ondernemers. Hiertoe wordt een gebiedsprofiel en strategie per locatie opgesteld.⁷¹

In de strategie wordt toegelicht hoe de doelstellingen van de gemeente aansluiten bij het regionale beleid. Hierbij worden de Strategie Bedrijventerreinen en de omgevingsverordening van de Provincie Zuid-Holland en beleidsdocumenten van de Metropoolregio Rotterdam-Den Haag specifiek benoemd. In de strategie bedrijventerreinen wordt de bevolkingsgroei niet als thema benoemd. Ook worden in het document geen referentienormen benoemd. Wel zijn voor ieder bedrijventerrein een aantal opgaven geformuleerd op basis waarvan de gemeente actie kan ondernemen richting ondernemers.

Retail- en horecabeleid: het aanbod en de vraag zijn duidelijk in beeld

De druk op de openbare ruimte in Rijswijk is hoog. Tegelijkertijd verandert het gedrag van consumenten en wordt er gewerkt aan het tegengaan van kantoorleegstand. Onder ondernemers en eigenaren was een behoefte aan een duidelijk toekomstbeeld waaruit blijkt waar horeca en detailhandel gewenst is. Daarom heeft de gemeente Rijswijk het retail- en horecabeleid vastgesteld, wat ook dient als toetsingskader voor nieuwe initiatieven. Het beleidsstuk gaat in op de verhouding tussen de verschillende stadscentra en schetst een toekomstbeeld voor elk centrum.

In het retail- en horecabeleid komt de verwachte bevolkingsgroei aan bod. In het beleidsstuk wordt benoemd dat Rijswijk grote woningbouwplannen heeft. Het aanbod aan horeca en detailhandel moet volgens het beleidsstuk worden afgestemd op het toegenomen aantal inwoners in bepaalde wijken van de gemeente.⁷²

Voor de behoefte aan supermarkten wordt een berekening gemaakt op basis van het verwachte aantal inwoners, het inkomen per inwoner, het marktaandeel online boodschappen en de koopkrachtbinding van inwoners. Dit resulteert in een bepaald aantal vierkante meters aan ruimte voor uitbreiding van supermarkten (1800-2800 m²). Hier worden ook conclusies uit getrokken voor de niet-dagelijkse winkelsector en horeca. Voor de horeca wordt geconcludeerd dat er ruimte is voor een uitbreiding van 22 tot 34 vestigingen. Met deze berekeningen als uitgangspunt wordt het toekomstperspectief per centrum geschetst, waarbij (grootschalige) woningbouwontwikkelingen specifiek worden benoemd. Het retail- en horecabeleid bevat richtlijnen voor welk type detailhandel of horeca op welke locatie passend is, met concrete getallen voor een aantal functies. Ook bevat het beleidsstuk een stroomdiagram om nieuwe initiatieven te beoordelen op basis van de geschetste toekomstperspectieven. Hiermee is voor retail- en horeca sprake van referentienormen.

Bestuur en samenleving

Bestuurlijke sturing: de raad dringt aan op werk voor praktisch geschoolden

De raad heeft op voorstel van het college een economische visie aangenomen. De raad heeft hierbij een amendement aangenomen waarin wordt besloten dat het creëren van werkgelegenheid voor praktisch geschoolden een specifiek speerpunt van de uitvoering van de economische visie moet worden.⁷³ Daarnaast heeft de raad het retail- en horecabeleid vastgesteld.⁷⁴

Ondernemers en bedrijven: uitvoering komt tot stand in contacten met ondernemers.

De uitvoering van de economische visie vindt in belangrijke mate plaats in samenspraak met ondernemers en bedrijven. Er zijn twee accountmanagers die het contact met bedrijven in hun

---

⁷¹ Gemeente Rijswijk (21 maart 2023). Strategie Toekomstbestendige werklocaties: [link](#).

⁷² Gemeente Rijswijk (17 mei 2023). Retail- en horecabeleid: [link](#).

⁷³ Gemeente Rijswijk (21 februari 2023). Amendement 'goed werk voor praktisch geschoolden in Rijswijk': [link](#).

⁷⁴ Gemeente Rijswijk (29 juni 2023). Raadsvoorstel retail- en horecabeleid Rijswijk : [link](#).

portefeuille hebben. Zij voeren bedrijfsbezoeken uit (ca. 220 in 2023). Er is daarnaast een bedrijfscontactcentrum waar vragen van ondernemers worden beantwoord.⁷⁵ Verder zijn er twee beleidsmedewerkers die onder andere contact onderhouden met Rijswijkse ondernemersverenigingen en regionale maatschappelijke partners en medeoverheden. Er is een samenwerkingsovereenkomst met twee ondernemersverenigingen om het vestigingsklimaat op twee bedrijventerreinen te verbeteren. Op een van deze terreinen wordt met de gebiedsmakelaar gewerkt aan de veiligheid en het openbaar gebied om hiermee het vestigingsklimaat te verbeteren.⁷⁶

Bij de vaststelling van het retail- en horecabeleid is een participatietraject uitgevoerd waarin lokale ondernemers en vastgoedeigenaren zijn betrokken.⁷⁷

Uitvoering en beheer

Uitvoering: wonen gaat snel boven werken

Uit de gevoerde gesprekken blijkt dat er binnen de gemeente een sterke neiging bestaat om bij te ontwikkelen gebieden wonen de voorkeur te geven boven werken. Dit heeft er onder andere mee te maken dat het voor projectontwikkelaars en voor de gemeente lucratiever is om woningen te bouwen dan bedrijventerreinen te realiseren. Deze neiging werd ondersteund door druk vanuit de landelijke overheid die ook woningbouw wilde stimuleren. Wel is er in sommige ontwikkelingen, zoals het Kesslerpark, expliciet aandacht voor het aantal gewenste banen.

Ondersteunend aan het retail- en horecabeleid zijn een aantal specifieke verordeningen en beleidsdocumenten die zich richten op de uitvoering van delen van het beleid. Dit zijn bijvoorbeeld beleidsnotities over de markten en terrassen. Het gaat om juridische documenten die gericht zijn op de uitvoeringspraktijk.⁷⁸

Monitoring: gebrek aan inzicht in het opleidingsniveau in relatie tot werkgelegenheid hindert de uitvoering van specifieke beleidsdoelstellingen

Uit interviews blijkt dat er op dit moment nog weinig inzicht bestaat in het type werkgelegenheid in relatie tot opleidingsniveau. Wel zijn er voor sommige gebieden specifieke doelstellingen ten aanzien van het aantal banen waar de werk- en kantoorfuncties plek aan moeten bieden. Een voorbeeld hiervan is het Kesslerpark. In het ontwikkelkader Kesslerpark staat dat er 1000 kennisintensieve banen moeten komen.⁷⁹ Hierbij is echter nog niet uitgewerkt wat er precies onder kennisintensieve banen wordt verstaan.

De stand van de lokale economie wordt jaarlijks gemeten aan de hand van de indicatoren functiemenging, vestigingen, werkgelegenheid en waardering van ondernemers. Deze indicatoren worden opgenomen in de jaarrekening. Ook wordt jaarlijks in de begroting een verwachting ten aanzien van de ontwikkeling van deze indicatoren opgenomen.⁸⁰

---

⁷⁵ Gemeente Rijswijk (9 juli 2024). Jaarstukken gemeente Rijswijk 2023: [link](#).

⁷⁶ Ibid.

⁷⁷ Gemeente Rijswijk (7 juli 2023). Nieuw retail- en horecabeleid vastgesteld: [link](#)

⁷⁸ Gemeente Rijswijk (2023). Retail- en Horecabeleid.

⁷⁹ Gemeente Rijswijk (25 januari 2022). Ontwikkelkader Kesslerpark: [link](#).

⁸⁰ Gemeente Rijswijk (9 juli 2024). Jaarstukken gemeente Rijswijk 2023: [link](#).

Financiën

Onvoldoende capaciteit om goed uitvoering te geven aan beleidsdoelstellingen

Uit de kadernota 2025 blijkt dat sprake is van een voorgestelde bezuiniging van €200.000 op beleidsontwikkeling en uitvoering op het team economische zaken.⁸¹ Uit interviews blijkt dat de capaciteit van het team economische zaken op dit moment onvoldoende is om de doelen die zijn beoogd in de genoemde beleidsstukken na te streven.

Uit interviews blijkt tevens dat bij het vaststellen van beleid niet altijd voor iedere maatregel budget wordt vrijgemaakt. Een voorbeeld is de strategie toekomstbestendige werklocaties. Hierin wordt benoemd dat de uitvoering van de strategie moet plaatsvinden binnen de bestaande budgetten van het programma Economie en de overige betrokken programma's.⁸²

Kansen en risico's

De gemeente kan proberen om meer inzicht te krijgen in het type opleidingsniveau in relatie tot werkgelegenheid en de mate waarin het aanbod van werk aansluit bij de vraag. Dit sluit aan bij het amendement waarin de raad heeft besloten dat er aandacht moet zijn voor voldoende werkgelegenheid voor praktisch geschoolden in Rijswijk en de doelstelling om juist in het Kesslerpark kennisintensieve banen te creëren.

De strategie toekomstbestendige werklocaties is een poging van de gemeente om meer grip te krijgen op voldoende werklocaties in de komende jaren. Een aandachtspunt hierbij is dat het team economische zaken nog beter kan worden betrokken bij (nieuwe) gebiedsontwikkelingen. Dit kan leiden tot een betere aansluiting van de gerealiseerde bedrijfsruimten bij de wensen van ondernemers die zich daar willen vestigen. Daarvoor is het wel van belang dat de gemeente goed contact houdt met ondernemers en bedrijven. De mogelijkheden om ruimte te reserveren voor ondernemers kunnen beter worden benut wanneer het team economische zaken in een vroeger stadium - en meer structureel – aangesloten is bij de realisatie van gebiedsontwikkelingen. Zo wordt geborgd dat het gerealiseerde programma aansluit bij ondernemers die zich mogelijk willen vestigen.

Uit de gesprekken is naar voren gekomen dat de ambtelijke capaciteit binnen dit thema onder druk staat. Dit blijkt ook uit de voorgestelde bezuiniging op dit team in de Kadernota 2025. Te weinig ambtelijke capaciteit voor uitvoering kan ertoe leiden dat beleidsdoelstellingen niet nagestreefd kunnen worden.

De sterke nadruk op woningbouw kan ertoe leiden dat wordt gekozen voor het reserveren van te weinig ruimte voor werkbestemmingen. Het opstellen van een referentienorm kan hierbij mogelijk soelaas bieden.

⁸¹ Gemeente Rijswijk (9 juli 2024). Raadsvoorstel kadernota 2025: [link](#).

⁸² Gemeente Rijswijk (7 maart 2023). Raadsvoorstel Economische analyse en strategie toekomstbestendige werklocaties gemeente Rijswijk: [link](#).

6. Gebiedsontwikkeling

De verwachte bevolkingsgroei van Rijswijk betekent dat er veel ruimtelijke ontwikkelingen plaatsvinden en in de nabije toekomst gaan plaatsvinden. Dit hoofdstuk is gericht op hoe er bij deze ontwikkelingen rekening wordt gehouden met voorzieningen. Om het onderscheid met het onderwerp buitenruimte duidelijk te maken, wordt hierbij de term 'gebiedsontwikkeling' gehanteerd.

Beleid

Een visie op het realiseren van voorzieningen bij gebiedsontwikkelingen is niet vastgelegd in een zelfstandig beleidsdocument. Daarom staan in dit hoofdstuk de beleidsdocumenten rondom wonen centraal: de woonvisie, het regionaal woon-werkakkoord en de woonzorgvisie. Hoe er bij gebiedsontwikkelingen rekening wordt gehouden met specifieke voorzieningen binnen de thema's maatschappelijke voorzieningen, vrijetijdsbesteding, buitenruimte en economie, is behandeld in de eerdere hoofdstukken.

In de woonvisie is het versterken en differentiëren van de woonvoorraad de centrale opgave

In de woonvisie 2015 – 2025 (geactualiseerd in 2021) is het versterken en differentiëren van de woonvoorraad een belangrijke opgave. Rijswijk speelt hier met de woonvisie zowel kwantitatief (het aantal woningen) als kwalitatief (het type woning voor elke doelgroep) op in. Het doelgroepgericht woningbouwprogramma binnen de woonvisie is daarvoor een belangrijk instrument. Dit houdt in dat het woningaanbod aansluit op de behoefte van bepaalde doelgroepen. Hier worden concrete streefpercentages aan gekoppeld: in 2030 moet de woningvoorraad in Rijswijk voor 43% (in 2019: 52%) gericht zijn op het 'doelgroepensegment' (sociale huurwoningen en goedkope particuliere huur- en koopwoningen), 29% moet in het middeldure segment vallen (2019: 24%) en 28% in het dure segment (2019: 24%). Het aandeel sociale huurwoningen krijgt speciale beleidsmatige aandacht: in 2023 is het beleidsstuk '5 sporen – op weg naar 30% sociale woningvoorraad' vastgesteld. Aanleiding voor dit beleidsdocument is de in het coalitieakkoord opgenomen doelstelling dat het aandeel van 30% sociale woningbouw binnen Rijswijk op peil moet blijven.⁸³

De woonvisie anticipeert op bevolkingsgroei, maar niet op specifieke voorzieningen

De woonvisie bevat een aantal maatregelen om sociale woningen toe te voegen of het aandeel sociale woningen binnen gebiedsontwikkelingen te stimuleren. Maatregelen ten aanzien van voorzieningen worden in het document niet genoemd. In de woonvisie zet de gemeente verder in op de leefbaarheid en vitaliteit van de wijken, door te streven naar een gevarieerde woning- en bewonersopbouw. De gemeente speelt in de woonvisie niet alleen in op de bevolkingsgroei, maar ook op andere demografische ontwikkelingen zoals vergrijzing. Specifieke voorzieningen – behalve zorg – zijn geen onderdeel van de woonvisie. In 2022 zijn de gemeenten Delft, Den Haag, Leidschendam-Voorburg, Rijswijk en de provincie Zuid-Holland een bestuurlijk woon-werkakkoord aangegaan. Het doel van het akkoord is een balans te vinden tussen ruimte voor wonen en werken en een noodzakelijke versnelling van de woningbouwproductie te realiseren op korte termijn. Het akkoord is daarmee een relevant beleidsstuk wat betreft voorzieningen bij ruimtelijke ontwikkelingen. In het akkoord worden afspraken gemaakt over het benutten van ruimte voor bedrijven in relatie tot transformatie- en uitbreidingslocaties waar woningbouw wordt gerealiseerd.

⁸³ Gemeente Rijswijk (2021). Geactualiseerde woonvisie 2015-2025.

Overkoepelend is waar te nemen dat in het beleid over wonen beperkt aandacht is voor specifieke voorzieningen, behalve voor zorg – dit komt terug in de woonzorgvisie (zie hoofdstuk 2 'Maatschappelijke voorzieningen'). In de woonvisie zijn kwantitatieve normen opgenomen wat betreft de betaalbaarheid van woningen, maar niet voor bijvoorbeeld specifieke doelgroepen en de daarmee gepaard gaande voorzieningen. Dat is ook geen wettelijke vereiste vanuit de Woningwet. Tegelijkertijd is er nu geen plek waar de relatie wordt gelegd tussen het realiseren aantal woningen volgens de woonvisie en wat dit betekent voor het voorzieningenniveau en het beroep wat daarop wordt gedaan door (nieuwe) inwoners.

Raakvlak met andere beleidsvelden

Een nieuwe gebiedsontwikkeling raakt alle typen voorzieningen die tot nu toe in dit onderzoek zijn behandeld, vooral wanneer om woningbouw gaat. Een gebiedsontwikkeling betekent dat de buitenruimte opnieuw moet worden ingericht en de benodigde infrastructuur moet worden aangelegd, maar ook dat er bijvoorbeeld meer behoefte is aan horeca en maatschappelijke voorzieningen. Daarom is hieronder een beknopt overzicht opgenomen van hoe er vanuit verschillende thema's wordt ingezet op het realiseren van die voorzieningen bij ruimtelijke ontwikkelingen. Daarbij valt op dat ruimtelijke ontwikkelingen vooral vanuit de fysieke thema's – denk aan inrichting openbare ruimte, mobiliteit en klimaatadaptatie – als kans worden gezien om de meest actuele visie in de praktijk te brengen.

Vrijtijdsbesteding: concrete norm bij speelvoorzieningen, verder zijn er ontwikkelkansen

Voor het thema spelen geldt dat de 3%-norm in nieuwe gebiedsontwikkelingen gehandhaafd wordt. Bij een gebiedsontwikkeling wordt ernaar gestreefd dat 3% van de ruimte wordt gereserveerd voor speelterreinen. Het daadwerkelijk realiseren van de speelterreinen vindt plaats na oplevering van de projectontwikkeling omdat dat in samenspraak met nieuwe bewoners gebeurt. Voor sport geldt dat in nieuwe grotere gebiedsontwikkelingen rekening wordt gehouden met de benodigde sportvoorzieningen. Dit geldt niet voor cultuurvoorzieningen.

Uit de gevoerde gesprekken blijkt dat het projectmatig werken binnen de inhoudelijke beleidsvelden zoals sport nog niet zodanig is ontwikkeld als bij ruimtelijke ontwikkeling. Hierdoor is bij de realisatie van ruimtelijke projecten in het maatschappelijk domein, zoals een sporthal, minder aandacht voor risicoanalyses en het afbakenen van doelstellingen en verantwoordelijkheden in een projectplan.

RijswijkBuiten is een grote gebiedsontwikkeling. Deze ontwikkeling is binnen de gemeentelijke organisatie georganiseerd in een aparte werkorganisatie. De onderwerpen cultuur en sport zijn blijkens de gesprekken niet vroeg in het ontwikkelproces aangehaakt bij ontwikkelingen binnen het gebied RijswijkBuiten.

Buitenruimte: herinrichting als kans om ambities te verwezenlijken

Gebiedsontwikkelingen betekenen ingrijpende wijzigingen in de openbare ruimte. In het beleid rondom voorzieningen in de buitenruimte worden gebiedsontwikkelingen daarom vooral als kans gezien: als de openbare ruimte opnieuw wordt ingericht, biedt dit de kans om dat volgens de meest actuele ambities te realiseren.

In het groenbeheerplan is opgenomen dat het aspect openbaar groen bij herinrichtingsprojecten op een integrale manier worden voorbereid en uitgevoerd. Daarom is er een planning opgenomen voor de voorbereiding en uitvoering van werkzaamheden bij een aantal specifieke herinrichtingsprojecten.⁸⁴

---

⁸⁴ Gemeente Rijswijk (2024). Groenbeheerplan 2024-2028.

Een van de uitgangspunten van de mobiliteitsstrategie is om gebiedsontwikkelingen als vliegwiel te gebruiken. Gebiedsontwikkelingen zouden daarom moeten worden ingericht volgens het STOMP-principe. Voor elke gebiedsontwikkeling wordt een mobiliteitsvisie opgesteld. Ook wordt er sinds 2022 gewerkt met mobiliteitsnormen in plaats van parkeernormen. Daarnaast is het uitgangspunt dat voorzieningen zoals winkels, zorg en sport zoveel mogelijk op loopafstand van een gebiedsontwikkeling worden gerealiseerd.⁸⁵

Economie: afweging tussen wonen en bedrijven

Uit interviews komt naar voren dat in gebiedsontwikkelingen er momenteel meer aandacht lijkt uit te gaan naar het realiseren van nieuwe woningen – in het kader van de woningbouwopgave – en (veel) minder naar het realiseren van ruimte voor bedrijven en ondernemers. De gemeente stelt doorgaans als voorwaarde dat de begane grond van nieuwe appartementencomplexen als commerciële plint wordt bestemd, maar de precieze ruimtevraag van ondernemers wordt in de planfase blijkens gesprekken niet (altijd) afgestemd met het team economische zaken. Betrokken medewerkers en portefeuillehouders zien het als een belangrijke uitdaging voor de gemeente om een goede afweging te maken tussen wonen en economie.

Bestuur en samenleving

Inwoners zijn met name betrokken bij specifieke gebiedsontwikkelingen

De Rijswijkse samenleving wordt zowel bij het beleid als bij specifieke gebiedsontwikkelingen betrokken bij voorzieningen bij ruimtelijke ontwikkelingen. Zo zijn bij het opstellen van de woonvisie twee meedenksessies georganiseerd en is er een digitale burgerpeiling uitgevoerd. Eerder is het participatieproces bij de Omgevingsvisie beschreven. Daarnaast vindt participatie voor een groot deel bij specifieke projecten plaats. In gesprekken wordt aangegeven dat het op peil houden van het voorzieningenniveau bij ruimtelijke ontwikkelingen sterk bij de inwoners van Rijswijk leeft.

Ook wordt in gesprekken opgemerkt dat participatietrajecten worden ingericht op het voorleggen van concrete keuzes, omdat de ervaring is dat participatie over meer abstracte vraagstukken lastig is.

Bestuurlijke aansturing vindt plaats met gebiedspaspoorten en ontwikkelkaders

In de bestuurlijke aansturing op voorzieningen als onderdeel van ruimtelijke ontwikkelingen zijn gebiedspaspoorten en ontwikkelkaders belangrijke instrumenten. Gebiedspaspoorten worden gebruikt bij relatief kleinere ontwikkelingen en worden vastgesteld door het college. Ontwikkelkaders worden bij grotere ontwikkelingen toegepast en worden vastgesteld door de gemeenteraad. Daarbij is het volgens gesprekspartners van belang dat er expliciet wordt afgewogen of bij (nieuwe) gebiedsontwikkelingen voldoende voorzieningen worden gerealiseerd – dit vergt blijvende aandacht en het stellen van prioriteiten, omdat niet alles mogelijk is.

Voor RijswijkBuiten is een apart organisatieonderdeel ingericht, het programmabureau RijswijkBuiten. Dit team valt buiten het ruimtelijk domein in de ambtelijke organisatie en valt rechtstreeks onder de gemeentesecretaris.

---

⁸⁵ Gemeente Rijswijk (2024). Mobiliteitsstrategie Rijswijk.

Uitvoering en beheer

De organisatie streeft naar integraal werken bij gebiedsontwikkelingen

In gesprekken wordt aangegeven dat er in de ambtelijke organisatie naar wordt gestreefd om het voorzieningenniveau bij een gebiedsontwikkeling integraal te bezien. Afhankelijk van het specifieke project worden beleidsadviseurs die zich richten op een bepaalde voorziening betrokken.

De koppeling tussen het beleidskader en de wijze waarop uitvoering en beheer worden ingericht, wordt niet altijd expliciet gemaakt. In gesprekken wordt aangegeven dat er daarom regelmatig overlegd wordt tussen het team gebiedsontwikkelingen en stadsbeheer, met het oog op het onderhoudsniveau op lange termijn.

Diverse projecten laten verschillen zien in de aanpak voor voorzieningen

Zoals eerder beschreven speelt het vraagstuk van voorzieningen bij ruimtelijke ontwikkelingen met name op projectniveau. Daarom is hieronder een kort overzicht opgenomen van hoe er bij toonaangevende gebiedsontwikkelingen met voorzieningen wordt omgegaan. Dit betreft de projecten Havenkwartier, Kesslerpark, Bogaard Stadscentrum en RijswijkBuiten.

- / **Havenkwartier.** In het havenkwartier worden 2000 – 2500 woningen gebouwd.⁸⁶ Daarnaast wordt er 70.000 m² aan bedrijfsruimte en 30.000 m² aan gebruiksoppervlak voor voorzieningen gerealiseerd. Bij het ontwikkelkader is een leefbaarheidseffectrapportage toegevoegd. Dit geeft inzicht in de effecten van de ontwikkeling op de wijk als geheel. In de rapportage staat voor de voorzieningen basisscholen, bibliotheken, buitenschoolse opvang, café's, voortgezet onderwijs, huisartsen, kinderdagverblijven supermarkten en winkels tekstueel beschreven hoe dit in de nieuwe wijk is voorzien. Hierbij zijn geen kwantitatieve normen opgenomen. Voor parkeren zijn wel kwantitatieve normen opgenomen.
- / **Kessler Park.** Het Kesslerpark wordt getransformeerd van bedrijvenlocatie met veel leegstaande kantoren naar een woon-werkgebied.⁸⁷ Er worden zo een 1300 appartementen in de vrije sector en 800 studio's voor studenten en jongeren gerealiseerd. Er is ruimte voor minstens 1000 kennisintensieve banen. In het ontwikkelkader is opgenomen dat er horeca-, maatschappelijke, culturele vrijetijds- en commerciële voorzieningen moeten worden gerealiseerd, die passen bij een campus. Het gewenste aanbod aan voorzieningen is in het ontwikkelkader niet gekwantificeerd. Wel zijn kwantitatieve parkeernormen opgenomen.
- / **Bogaard stadscentrum.** Het winkelcentrum Bogaard wordt getransformeerd tot een stadscentrum met ruimte om te wonen, winkelen en te verblijven.⁸⁸ Er wordt gestreefd naar de realisatie van 2000 woningen. In het masterplan wordt meermaals benoemd dat bewoners gebruik moeten kunnen maken van maatschappelijke voorzieningen. Dit wordt met name op het gebied van parkeren geconcretiseerd. Ten slotte zijn er kwantitatieve parkeernormen opgenomen.
- / **RijswijkBuiten.** RijswijkBuiten is de grootste ruimtelijke ontwikkeling in Rijswijk, bestaande uit een nieuwe woonwijk tussen Rijswijk en Delft.⁸⁹ In totaal worden er tot 2032 ruim 3500

⁸⁶ Gemeente Rijswijk (2021). Een ontwikkelkader voor het havenkwartier van Rijswijk.

⁸⁷ Gemeente Rijswijk (2021). Ontwikkelkader Kessler Park en omgeving.

⁸⁸ Gemeente Rijswijk (2019). Masterplan 'In de Bogaard'.

⁸⁹ Gemeente Rijswijk (nd). Projectwebsite RijswijkBuiten: [link](#).

woningen gerealiseerd. Hierbij is aandacht voor het realiseren van voorzieningen. Zo zijn er meerdere basisscholen (inclusief kinderopvang), een gezondheidscentrum en een buurtkamer/wijkontmoetingsruimte gerealiseerd.

Financiën

Financiën voor voorzieningen in de openbare ruimte bij gebiedsontwikkeling zijn binnen projecten opgenomen

De financiële middelen voor het realiseren van voorzieningen in de openbare ruimte bij een ruimtelijke ontwikkeling worden in principe binnen dat project gedekt. Dat geldt niet voor het realiseren van gebouwde (maatschappelijke) voorzieningen. De grotere ruimtelijke ontwikkelingen hebben een grote invloed op de financiële positie van Rijswijk als geheel. Het kengetal voor de grondexploitatie (de boekwaarde van de grondposities van de gemeente in verhouding tot de verwachte baten) was in de begroting van 2023 51%. Door de realisatie van RijswijkBuiten neemt het kengetal af naar 18% in 2027.⁹⁰ In de grondexploitatie zijn de kosten voor voorzieningen in de openbare ruimte geborgd, als het gaat om bijvoorbeeld de aanleg van riolering en de verdere inrichting van de openbare ruimte. Andere voorzieningen – met name gebouwde maatschappelijke voorzieningen – kunnen vanwege wettelijke regels niet in de grondexploitatie worden opgenomen. Hiervoor moeten dus elders middelen gevonden worden.

Het LTIP als middel voor financiering voor voorzieningen bij gebiedsontwikkeling?

Daarnaast kan het Lange Termijn Investeringsplan (LTIP) volgens gesprekspartners een middel worden om financiering te realiseren voor voorzieningen bij ruimtelijke ontwikkelingen in relatie tot de stadsontwikkeling. Zoals in hoofdstuk 1 toegelicht is het LTIP momenteel nog niet gerealiseerd, maar zal dit naar verwachting bij de begroting voor 2025 worden opgeleverd.

Kansen en risico's

Gebiedsontwikkelingen kunnen ingrijpend zijn. Dit is een kans wat betreft voorzieningen.

Eerder is al toegelicht dat gebiedsontwikkelingen een kans bieden voor het realiseren van ambities op het gebied van voorzieningen in de buitenruimte. In aanvulling daarop bieden gebiedsontwikkeling de kans om te werken aan het voorzieningenniveau in bredere zin en ook voor omliggende straten of buurten. Een voorziening heeft immers een bepaald verzorgingsgebied. Het realiseren van voorzieningen bij een gebiedsontwikkeling kan daardoor ook bijdragen aan het voorzieningenniveau van het omliggende gebied. Dit is een element wat in gebiedspaspoorten en ontwikkelkaders mogelijk explicieter terug kan komen.

Een risico is dat bij gebiedsontwikkelingen niet alle voorzieningen gekwantificeerd worden. Ook worden niet alle benodigde voorzieningen meegenomen in de financiering. Dit is met name een risico voor maatschappelijke voorzieningen en voorzieningen op het gebied van vrijetijdsbesteding en economie. Dit hangt samen met het risico dat er bij gebiedsontwikkelingen met name aandacht is voor woningbouw, groen en mobiliteit en minder voor andere typen voorzieningen.

Een ander risico is dat de koppeling tussen een gebiedsontwikkeling en het toekomstige beheer niet altijd gemaakt wordt, zo blijkt uit gesprekken. Het risico bestaat daardoor dat de nieuw gerealiseerde voorzieningen op de lange termijn niet op hetzelfde kwaliteitsniveau beheerd kunnen worden.

⁹⁰ Gemeente Rijswijk (2024). Kadernota 2025, p. 41

Bijlage. Geraadpleegde bronnen

Schriftelijke documentatie

Voor de geraadpleegde schriftelijke documentatie wordt verwezen naar de voetnoten in de rapportage.

Gevoerde gesprekken

Datum gesprek	Functie
27 mei 2024	Gemeentesecretaris/algemeen directeur
27 mei 2024	Afvaardiging gemeenteraad
14 juni 2024	Domeinmanager maatschappelijke ontwikkelingen
14 juni 2024	Concerncontroller
17 juni 2024	Portefeuillehouder energie, openbare ruimte, milieu en duurzaamheid volksgezondheid, kunst en cultuur Bestuursadviseur
17 juni 2024	Portefeuillehouder stadsontwikkeling, mobiliteit, grondzaken en participatiebeleid
26 juni 2024	Groepsgesprek betrokken medewerkers thema buitenruimte
27 juni 2024	Groepsgesprek betrokken medewerkers thema gebiedsontwikkeling
27 juni 2024	Groepsgesprek betrokken medewerkers thema economie
27 juni 2024	Groepsgesprek betrokken medewerkers thema vrijetijdsbesteding
21 augustus 2024	Groepsgesprek betrokken medewerkers thema maatschappelijke voorzieningen

